

Namn	Elinor Rothman, Felicia Dahl
Årskull (om programstudent)	VT15

Examensarbete C-uppsats

Program	Socialt arbete med storstadsprofil
Termin	VT17
Kurs	Socialt arbete och kunskapsutveckling
Delkurs	Examensarbete
Seminariegrupp	3
Lärare/Handledare	Helene Lagerlöf / Lambros Roumbanis
Moment	Examensarbete C-uppsats
Datum	2017-05-22

Institutionen för samhällsvetenskaper, Södertörns högskola, 141 89 Huddinge, tfn 08-608 40 00,

Besöksadress: Alfred Nobels allé 7, Flemingsberg

“Justitia är...eller ska vara...blind”

En rätt sociologisk genusstudie av hur kvinnor som gärningspersoner framställs inom domstolsväsendet jämfört med manliga gärningspersoner

Av: Elinor Rothman & Felicia Dahl

Handledare: Lambros Roumbanis

Södertörns högskola | Institutionen för samhällsvetenskaper

Kandidatexamen 15 hp | vårterminen 2017

Programmet för socialt arbete med storstadsprofil

SÖDERTÖRNS HÖGSKOLA | STOCKHOLM

Sammanfattning

Syftet med vår undersökning har varit att, genom intervjuer med brottmålsadvokater, undersöka hur kvinnliga och manliga gärningspersoner framställs inom domstolsväsendet, samt hur detta kan förstås utifrån ett genusperspektiv som visar hur sociala konstruktioner bildas, reproduceras och cementeras utifrån kön och förväntade egenskaper vi tillskriver de olika könen. Vår undersökning är kvalitativ då vi för att besvara vårt syfte samt våra frågeställningar har genomfört semistrukturerade intervjuer med ett antal olika brottmålsadvokater som inom sin profession försvarar både kvinnliga och manliga förövare som står åtalade för brott av skiftande allvarlighetsgrad. Som bakgrund till analyserna av empirin har vi använt oss av teoretiska ramar som genus och könsroller samt stereotypisering vilket handlar om den kognitiva snedvridning som kan ske i bedömningen av gärningspersonernas brottslighet. Ett viktigt resultat i studien har visat att det i vissa fall förekommer skillnader i framställningen mellan kvinnliga och manliga gärningspersoner, samt att rättssäkerheten och den lagstadgade objektiviteten genom detta är hotad.

Titel: ”*Justitia är... eller ska vara...blind*” - En rättsociologisk genusstudie av hur kvinnor som gärningspersoner framställs inom domstolsväsendet jämfört med manliga gärningspersoner.

Författare: Elinor Rothman & Felicia Dahl.

Nyckelord: Kön, genus, kognitiv bias, gärningsperson, stereotyper, objektivitet, rättvisa, opartiskhet, brottmålsadvokat.

Antal ord: 16 349.

Abstract

The purpose of this study has been to examine how female and male offenders are represented in the domain of justice substantiated through the Swedish court and legal system. Through interviews with a number of trial lawyers we are aiming for an understanding of these representations related to a gender studies perspective that shows how norms and stereotypes are reproduced and maintained on the basis of sex, gender and expected qualities and capabilities. This study raises questions about objectivity, impartial judgements and in the end justice. We are also trying to illustrate female offenders and how they are perceived in the Swedish court and legal system. Our study is qualitative and to answer our issues we have gone through semi structured interviews with trial lawyers that through their profession has defended both female and male offenders. Our scientific background and theoretical framework is gender and sex studies together with stereotypes and doing stereotypes which is a type of cognitive bias; a subject that we are also presenting. One of the most important results of this study is that there is a difference in how female offenders are represented compared to how male offenders are represented in the Swedish court and law system. Through this result we can see that the statutory objectivity is threatened.

Title: *“Justitia is...or is suppose to be...blind”* – A gender study in sociology of law of how female offenders are being perceived in the judicial system compared with male offenders.

Authors: Elinor Rothman & Felicia Dahl.

Key words: Female offenders, gender/sex, cognitive bias, stereotypes, justice, objectivity, impartiality, trial lawyer.

Number of words: 16 349.

Förord

Inledningsvis vill vi tacka alla som hjälpt oss med att få detta arbete att bli möjligt. Vi riktar ett särskilt stort tack till de brottmålsadvokater som tagit sig tid att intervjuas. Deras medverkande har lagt grunden till hela studien och att intervjua dem har varit både mycket spännande och lärorikt.

Vi vill också tacka vår handledare, Lambros Roumbanis, för sitt stora engagemang, otroliga mentala bibliotek av teoretiska uppslag och slutligen sitt värdefulla handledarskap som alltid utgjorts av utmanande samtal där vi flera gånger ställts mot väggen, vilket i förlängningen hjälp oss framåt trots att vi ibland haft känslan av att vi gått bakåt. Tack Lambros!

Vi vill slutligen tacka vänner och familj som stöttat oss när dagarna varit långa och mörka och oss själva för att vi inte låtit det gå ut över arbetet och turats om att falla och stötta varandra.

Elinor Rothman och Felicia Dahl

Maj 2017

Stockholm

Innehållsförteckning

INNEHÅLLSFÖRTECKNING	6
1. INLEDNING	1
1.1 SYFTE	2
1.2 FRÅGESTÄLLNINGAR	2
1.3 AVGRÄNSNINGAR	2
1.4 STUDIEÄMNETS RELEVANS FÖR DET SOCIALA ARBETET	3
1.5 BEGREPPSDEFINITION	3
1.5.1 GÄRNINGSPERSON	3
1.5.2 BROTTMÅLSADVOKAT	4
1.6 DISPOSITION OCH ARBETSFÖRDELNING	4
2. BAKGRUND	5
2.1 HISTORISK ÅTERBLICK PÅ KVINNAN I SAMHÄLLET	6
2.2 KVINNLIK KRIMINALITET	6
2.3 LAGAR MOT DISKRIMINERING	7
REGERINGSFORMEN 1 KAP. 2 PARAGRAF 3 STYCKET	8
REGERINGSFORMEN 1 KAP. 9 PARAGRAF	8
REGERINGSFORMEN 1 KAP. 13 PARAGRAF	8
2.4 BROTTMÅLSADVOKATEN	8
3. TIDIGARE FORSKNING	9
3.1 HISTORIK OM KVINNAN SOM GÄRNINGSPERSON	9
3.2 DEN TRADITIONELLA FÖRÖVAREN OCH DET IDEALA OFFRET	11
3.3 KÖNSSKILLNADER I SAMHÄLLET	11
3.4 SAMMANFATTNING	12
4. TEORETISK REFERENS RAM	13
4.1 GENUS OCH KÖNSROLLER	13
4.2 KOGNITIV SNEDVRIDNING	16
4.3 STEREOTYPEN SOM KOGNITIV SNEDVRIDNING	19
4.4 KVINNAN SOM GÄRNINGSPERSON	20
4.5 DEN TEORETISKA REFERENS RAMENS ANVÄNDNING	22
5. METOD	23
5.1 FÖRFÖRSTÅELSE	23
5.2 METODVAL	23
5.3 TILLVÄGAGÅNGSSÄTT	24
5.3.1 URVAL	24
5.3.2 TRANSKRIBERING OCH INTERVJUER	26
5.4 ANALYSMETOD	26
5.5 TROVÄRDIGHET, ÖVERFÖRBARHET, PÅLITLIGHET	27

5.6 ETISKA ÖVERVÄGANDEN	28
5.7 METODDISKUSSION	29
6. RESULTAT OCH ANALYS	30
7. AVSLUTANDE DISKUSSION	43
7.1 DISKUSSION OCH SLUTSATSER	43
7.2 FÖRSLAG PÅ FRAMTIDA FORSKNING	45
8. REFERENSER	47
BILAGA 1	53

1. Inledning

“Just i den mån som en karl förändras, liknar han, i mildhet av seder och väsende, en kvinna, såsom man ser hos alla karlar av själ och känsla, och tvärtom att just i den mån en kvinna försämras, börjar hon, i all slags osed, likna en karl” (Thorild, 1793:14).

Redan på 1700-talet uttryckte den svenske filosofen och professorn Thomas Thorild i sitt verk, *Om qvinnokönets naturliga höghet*, skillnader mellan det kvinnliga och det manliga beteendet. I sin särartsfilosofi hade Thorild en tanke om kvinnan som det högre könet (Gaunt, 1983:138). Denna särartsfilosofi bygger sedermera på fixerade idéer om hur mannen och kvinnan skall agera, och blir medelst en måttstock utifrån vilken Thorild mäter maskulinitet och femininitet. De moderna teorier om skillnaderna mellan män och kvinnor, tillika teorier om maskuliniteter och femininiteter, kan liknas vid Thorilds idéer och är således både en historisk och en nutida företeelse. Dessa skillnader och stereotypiska bilder präglar vårt samhälle; individer tillskrivs olika egenskaper, tillika avsaknad av dem samma, utifrån kön. Inom samhällsvetenskapen är man idag dock medveten om dessa förutfattade meningar kring kön och dess tillskrivna egenskaper som har kommit att benämnas vid genus. Medvetenhet finns om komplexiteten som dessa begrepp innebär samt konsekvenserna av dem; de leder till orimliga förväntningar, kognitiva snedvridningar samt upprätthåller och reproducerar normer, värderingar och hierarkier. Trots denna insikt sker ett särskiljande av män och kvinnor, utifrån förväntade roller, inom många av samhällets sfärer. Ett exempel är de stora löneskillnaderna mellan män och kvinnor som alltjämt existerar i de nordiska välfärdsländerna (Grönlund, Halldén & Magnusson, 2017; Halldén, 2011; Tomaskovic-Devey & Skaggs, 2003).

Det finns starka skäl att misstänka att även rättsväsenden genomsyras av olika föreställningar om det typiskt manliga och kvinnliga, som på olika sätt kan prägla skillnaderna i framställandet av gärningspersoner samt domstolsbeslut. Är rättsprocesserna i Sverige genusneutrala? Denna fråga vidrör en grundläggande dimension som har att göra med rättvisa inför lagen och tanken om att varje gärningsperson ska bedömas på ett likartat sätt. Detta är det centrala tema som vi har för avsikt att undersöka i följande uppsats. Kvinnliga gärningspersoner tenderar att dels exotifieras och omges med en glans av mystik och dels “offergöras” även i rollen som gärningsperson; hon är antingen en ulv i fårakläder eller ett hjärntvättat och manipulerat offer. I enlighet med Christies (2001) teorier om den

traditionella förövaren och det ideala offret, blir bilden av den kvinnliga gärningspersonen oförenlig med hennes roll som kvinna. Mannen är emellertid lättare att placera inom ramen för gärningspersonen. Att dessa föreställningar även har en inverkan på rättsprocesser går att anta, men hur och i vilka avseenden? I denna studie ämnar vi undersöka hur kvinnliga gärningspersoner framställs inom rättsväsendet i jämförelse med manliga, genom ett antal intervjuer med brottmålsadvokater. Vi har således försökt nå en djupare förståelse för hur föreställningar om genus, genom stereotypisering, har en inverkan på rättsprocesser samt rättsväsendets funktion som opartisk och objektiv.

1.1 Syfte

Syftet med följande studie består i att undersöka brottmålsadvokaters syn på, samt erfarenheter av, genusdimensioners betydelse på rättegångsprocesser. Genom att intervjua denna grupp av individer som företräder gärningspersoner och därigenom har en god inblick i olika typer av rättsfall, i vårt fall nio brottmålsadvokater, ämnar vi analysera på vilket sätt stereotyper kring manligt respektive kvinnligt kan inverka på rättsväsendets förhållningssätt till olika gärningspersoner.

1.2 Frågeställningar

- *Hur upplever brottmålsadvokater att den kvinnliga gärningspersonen, i jämförelse med den manlige, framställs inom domstolsväsendet?*
- *På vilket sätt kan genusstrukturer påverka den lagstadgade principen om objektivitet och opartiskhet inom rättsväsendet?*

1.3 Avgränsningar

Att det finns en könsmaktsordning som gör gällande i vårt samhälle är idag inte ett särskilt kontroversiellt påstående. Vi har i denna studie avgränsat oss till att analysera strukturen, i vårt fall specifikt inom domstolsväsendet, genom teoretiska referensramar som består av ett genusperspektiv, samt stereotypisering som utgör en del av paraplybegreppet kognitiv bias, i

vilken många olika kognitionsprocesser ryms. Dessa teoretiska begrepp förklaras närmre i avsnitt 4.2 och 4.3. Vidare har vi avgränsat oss till att undersöka processen som äger rum i rättssalen; varken det som leder fram till förhandling eller det som sker efter en eventuell dom. Vår datainsamling har begränsats till brottmålsadvokater, vilket vi motiverar under avsnittet för urval i studiens metodbehandlande del.

1.4 Studieämnets relevans för det sociala arbetet

Att arbeta med ett yrke vari det ingår i professionens utformning att besluta och bedöma situationer och händelser som rör människor, är en svår utmaning som kräver självvrannsakan och insikt. Det är därmed viktigt att vara medveten om de strukturer som genomsyrar samhället; följaktligen vara öppen för idén om att vi alla är delaktiga. Genom att belysa hur domstolsväsendet påverkas av normativa föreställningar samt redogöra för de processer varigenom detta sker, är vår förhoppning att läsaren ska nå förståelse för hur strukturer, i vårt fall genusstrukturer, inverkar på oss människor. Att vår studie berör könsnormer och stereotyper just inom rättsväsendet tycker vi gör den än mer relevant för det sociala arbetet då kriminalitet i allmänhet och utanförskap samt diskriminering i synnerhet är områden inom vilka socialarbetare, genom de klienter man möter, arbetar i olika former.

1.5 Begreppsdefinition

I detta avsnitt redogör vi för centrala och återkommande begrepp så att det för läsaren ska vara tydligt vad vi avser när vi använder dessa i vår studie.

1.5.1 Gärningsperson

Vi använder genomgående begreppet *gärningsperson* i studien och menar då en individ som misstänks för ett brott eller står åtalad för detsamma. Den kriminologiska institutionen arbetar aktivt med att ersätta ordet *gärningsman* med *gärningsperson*, för att motverka cementering och reproducering av bilden av *gärningspersonen* som en man. För vår studie blir detta ytterst relevant, då vi genomför en genusstudie i vilken vi lyfter problematiken med könsroller och indelningar utifrån kön. Vi har inte heller velat använda ordet *förövare* då vi

anser det ha en negativ klang; vi vill undvika ytterligare stämpling av en gärningsperson genom att använda ett så värdeladdat ord. Vi vill betona att en individ som misstänks för ett brott per definition inte är att anse som en gärningsperson innan denne är dömd, vilket gör att begreppet i dess rätta mening haltar när vi använder det utifrån framställningen av den misstänkte. Vi har dock, av praktiska skäl, använt begreppet för att få en kontinuitet genom studien.

1.5.2 Brottmålsadvokat

I studien brukar vi ordet *brottmålsadvokat* och åsyftar då en försvarsadvokat som i sitt yrkesuppdrag har i uppgift att försvara den tilltalade gärningspersonen i brottmål; brott som regleras i brottsbalken. Vi använder ordet brottmålsadvokat för att betona att det är i brottmål denne agerar, till skillnad från jurister som har andra verksamma områden inom juridiken.

1.6 Disposition och arbetsfördelning

Vår uppsats består av sju huvudavsnitt där vi i första avsnittet redogör för syfte, frågeställningar, begreppsdefinition, disposition samt arbetsfördelning. Andra avsnittet innehåller bakgrund, i vilken vi kort presenterar hur stor del av den totala kriminaliteten kvinnan idag står för i förhållande till mannen, lagar som reglerar förbud mot diskriminering på grund av kön inom just rättsväsendet och slutligen brottmålsadvokatens yrkesroll samt reglering. I det tredje avsnittet redovisar vi forskning vi funnit relevant för vår studie, vilket vi redovisar under tre delar; ”historik om kvinnan som gärningsperson”, ”den traditionella förövaren och det ideala offret” samt ”könsskillnader i samhället”. Vidare avslutar vi detta avsnitt med en sammanfattning där vi redogör för varför forskningen är relevant för vår studie. Fjärde avsnittet innehåller studiens teoretiska referensram, presenterat under rubrikerna ”genus och könsroller”, ”kognitiv snedvridning” samt ”stereotypen som kognitiv snedvridning” och ”kvinnan som gärningsperson”. Även detta avsnitt avslutas med en sammanfattning och förklaring på hur vi avser använda dessa teoretiska referensramar. I uppsatsens femte avsnitt redogör vi för vilken metod vi använt oss av, hur vi gick tillväga under arbetets gång, trovärdighet, överförbarhet, pålitlighet samt de etiska överväganden vi behövt göra. I det sjätte avsnittet presenterar vi studiens resultat samt analys under tre teman,

vilket i avsnitt sju följs av en avslutande diskussion som avslutas med förslag på framtida forskning.

I arbetet med uppsatsen har vi till en början gjort en uppdelning där Elinor tagit huvudansvaret för avsnitten gällande bakgrund samt tidigare forskning medan Felicia haft huvudansvaret för de teoretiska referensramarna. Detta till trots har vi under hela studiens gång suttit tillsammans och arbetat; genom diskussioner, korrekturläsning samt redigering, vilket således gör att vi båda varit delaktiga i samtliga delar av uppsatsen. I övriga avsnitt har vi från början arbetat gemensamt; letat information, diskuterat och skrivit. Arbetet som helhet är således en gemensam produkt, vilken vi båda står bakom, tar ansvar för och representerar.

2. Bakgrund

Vi kommer i följande avsnitt redovisa bakgrund till vårt undersökningsämne; hur kriminaliteten ser ut bland kvinnor i Sverige, men också redogöra för viktiga tidpunkter i historien gällande jämställdheten mellan män och kvinnor i det svenska samhället. Vi presenterar även en del av de lagar som reglerar att diskriminering på grund av kön inte får förekomma. Avslutningsvis redogör vi för brottmålsadvokatens roll i rättsväsendet.

Det är sex gånger vanligare att en 15-årig pojke misstänks för hot/våld än att en flicka i samma ålder misstänks för samma typ av brott. Samtidigt har antalet kvinnor som misstänks för brott som gäller hot/våld ökat med 86 procent mellan åren 1995 och 2007, jämfört med en ökning på 26 procent för männen. (Brå, 2008)

Trots att vi i vårt senmoderna samhälle, främst inom samhällsvetenskapen, idag många gånger reflekterar över hur värderingar och normer kring kön skapas, reproduceras och cementeras så fortgår det. Föreställningar om hur den typiska kvinnan eller mannen är och ska vara är något vi indoktrineras med från tidig ålder (Hellman, 2010). Det är inget undantag inom kriminologin och rättsväsendet; bilden av kvinnan som mer omvårdande till sin natur gör att det kan vara svårt att ta till sig att hon kan vara en beräknande kriminell. Inom den grekiska mytologin hör vi exempelvis om Medea som på grund av sveket från sin otrogne man dödar sina barn. Detta följer den tillsynes allmänna uppfattningen om att en kvinna som begår ett grovt brott, gör det i ett tillstånd av psykisk instabilitet och irrationalitet. Bilden av den traditionella förövaren bidrar till snedvridna slutsatser, utifrån associationer. Detta trots

att det i Sverige finns reglerat i en av våra grundlagar att diskriminering, bland annat på grund av kön, inte får ske vare sig inom domstolsväsendet eller i samhället i övrigt.

2.1 Historisk återblick på kvinnan i samhället

Kvinnan har genom tiderna alltid varit underordnad mannen och har på grund av detta släpat efter inom fler områden, så som till exempel på arbetsmarknaden. De senaste 150 åren har kvinnan dock vunnit mark på arbetsmarknaden, även om mycket arbete kvarstår för att nå jämlikhet. Ulfsson (2006) beskriver några av de viktigaste händelserna; från 1846 fick skilda och ogifta kvinnor arbeta med handel/hantverk, 1873 fick kvinnan ta en akademisk examen (med undantag inom vissa områden), 1927 tilläts kvinnor att studera vid statliga läroverk, 1939 förbjöds möjligheten för en arbetsgivare att avskeda en kvinna på grund av graviditet eller giftermål och 1980 lagstodgades mot könsdiskriminering, vilket skärptes ytterligare 2001 för att motverka de löneskillnader som fortfarande finns mellan män och kvinnor (s. 18). Vidare redovisar Ulfsson (2006) hur Wikander i sin tur skildrar relationen mellan det kvinnliga och manliga arbetet och beskriver att det historiskt funnits en rädsla för män att arbeta med klassiskt kvinnoarbete av rädsla för att förlora sin manliga stolthet (Ibid.:19). Hon redogör också för att teknikens framfart tenderar flytta bort kvinnorna från de klassiska kvinnoyrkena, vilket föranleder att kvinnans arbete uppfattas som okvalificerat, medan mannens arbete förstås som avancerat vilket innebär högre status på arbetsmarknaden. I och med industrisamhällets framfart har könsskillnaderna tydliggjorts än mer. När kvinnan började söka sig ut på arbetsmarknaden suddades de tydliga linjerna ut mellan männens avlönade arbete på arbetsmarknaden och kvinnornas oavlönade hemmaarbete, men i gengäld har det skapats en segregerad arbetsmarknad med två läger (Ibid.:20). Förutom i ovanstående exempel har kvinnan stått lägre i hierarkin inom de flesta av samhällets sfärer: hon fick rösträtt först ett par decennier in på 1900-talet, samma år lagstodgades även att en gift kvinna blev myndig, hon har kämpat för sin frigörelse i form av rätten till preventivmedel och abort, samt inom många andra områden. Vi tycker detta är viktigt att ha med sig i beaktandet av stereotypiseringar då bedömningar utifrån olika grunder och associationer fortfarande får konsekvenser för jämställdheten.

2.2 Kvinnlig kriminalitet

Mäns totala brottsbelastning är sex till åtta gånger högre än kvinnors (Marklund, 2003:267). Även gällande risken för återfall i brott leder männen statistiken; 50 procent av de män som en gång blivit dömda för brott, döms sedermera ytterligare minst en gång, medan motsvarande siffra för kvinnorna endast är 25 procent (Ibid.:277). Kvinnan har överlag varit underrepresenterad som misstänkt och tillika dömd för brott i alla tider. Undantag har dock funnits historiskt; barnamord, fosterfördrivning, äktenskapsbrott och prostitution var under 1800-talet brottskategorier där kvinnan oftare var gärningsperson än mannen (Snare, 1991:28). Detta visar att brottslighet, liksom andra områden i samhället, är förknippat med ett specifikt kön. Kvinnans underrepresentation i kriminalitet och lagföring är komplex; till stor del kan förklaringen tänkas ligga i normer och föreställningar som omgärdar de båda, där det för en kvinna är ett större tabu att begå kriminella handlingar. Trots att vårt syfte med denna studie har fokus på framställningen av kvinnan som gärningsperson, i jämförelse med mannen, tycker vi att det är relevant att översiktligt presentera hur den kvinnliga kriminaliteten i Sverige ser ut i siffror.

Kriminalvården presenterar på sin hemsida statistik över hur stor andel av intagna i fängelse 1 oktober 2015 som var kvinnor, vilket var endast fem procent, 228 stycken, av de 4292 stycken som avtjänade straff i fängelse vid den tidpunkten. 4064 stycken, 95 procent, var med andra ord män. (Kriminalvården, 2015)

Av dem som 1 oktober 2015 var intagna på ett svenskt häkte, var andelen kvinnor större än den på anstalt, men endast marginellt. Siffran för kvinnliga intagna var då sju procent (110 stycken) av de 1628 häktade, medan 1518 stycken var män. (Kriminalvården, 2015)

Enligt Brottsförebyggande rådet (Brå) har män som misstänks för brott mellan 2007 och 2016 ökat med två procent medan kvinnor som misstänks för brott under samma tidsperiod ökat med fyra procent. Könsfördelningen av misstänkta gärningspersoner över tid är dock relativt jämn vilket gör att utvecklingen i statistiska sammanhang anses vara i princip oförändrad de senaste tio åren. (Brå, 2017)

2.3 Lagar mot diskriminering

I en av Sveriges grundlagar, regeringsformen (SFS, 1974:152), finns reglerat att diskriminering, bland annat på grund av kön, är förbjudet. Med anledning av att en skillnad mellan könen fortfarande existerar anser vi att det, för denna studie, är relevant att ha kunskap om dessa lagar. Förutom det vi nedan presenterar finns det reglerat i diskrimineringslagen (SFS, 2008:567) att missgynnande behandling inte får förekomma. Anledningen att vi valt att redogöra för dem i regeringsformen är för att vi anser att de är viktiga då de främst reglerar processen i rättssalen samt att de är uttryckta i grundlag.

Regeringsformen 1 kap. 2 paragraf 3 stycket

”Det allmänna ska verka för att alla människor ska kunna uppnå delaktighet och jämlikhet i samhället och för att barns rätt tas till vara. Det allmänna ska motverka diskriminering av människor på grund av kön, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, språklig eller religiös tillhörighet, funktionshinder, sexuell läggning, ålder eller andra omständigheter som gäller den enskilde som person”

Regeringsformen 1 kap. 9 paragraf

”Domstolar samt förvaltningsmyndigheter och andra som fullgör offentliga förvaltningsuppgifter ska i sin verksamhet beakta allas likhet inför lagen samt iaktta saklighet och opartiskhet”

Regeringsformen 1 kap. 13 paragraf

”Lag eller annan föreskrift får inte innebära att någon missgynnas på grund av sitt kön, om inte föreskriften utgör ett led i strävanden att åstadkomma jämställdhet mellan män och kvinnor eller avser värnplikt eller motsvarande tjänsteplikt”

(SFS, 1974:152)

2.4 Brottmålsadvokaten

Advokat är en juridiskt utbildad yrkesperson som tagit juristexamen på universitet efter minst fem års studier inom området, arbetat minst tre år med kvalificerad praktisk verksamhet inom det juridiska området (Sveriges advokatsamfund (1), u.å.). Vidare har denne genomfört den obligatoriska advokatexamen som krävs för att bli advokat samt fått sin ansökan om tillträde i advokatsamfundet godkänd (Ibid.). En brottmålsadvokat uppfyller samtliga nämnda kriterier

och arbetar i sin yrkesroll specifikt med att försvara misstänka och åtalade gärningspersoner i brottmål.

Advokatens yrkesroll är lagreglerad, bland annat i rättegångsbalken 9 kap. som handlar specifikt om advokater och deras uppdrag. Rättegångsbalken 9 kap 4 paragrafen;

”En advokat ska i sin verksamhet redbart och nitiskt utföra de uppdrag som anförtrotts honom och iakttä god advokatsed [...]” (SFS 1942:740).

Andra delar som styr advokaten i dennes yrkesroll finns bland annat i konkurrenslagen, skatteförfarandelagen samt offentlighets- och sekretesslagen (Sveriges advokatsamfund (2), u.å.). Vidare finns det särskilda stadgar från Sveriges advokatsamfund som reglerar hur de ska bedriva delar av sitt arbete (Sveriges advokatsamfund (3), u.å.), detta för att i möjligaste mån uppnå det säkraste rättssamhället och ta tillvara klientens intressen.

Slutligen finns det inom Advokatsamfundet vägledande regler om god advokatsed, där en av de mest centrala är att advokaten ska vara lojal mot sin klient samt verka för dennes bästa (Sveriges advokatsamfund (4), u.å.).

3. Tidigare forskning

Följande kommer vi redovisa en del av den, för vår studies syfte, relevanta forskning som gjorts. Forskningen presenteras under tre delar; ”historik om kvinnan som gärningsperson”, ”den traditionella förövaren och det ideala offret” samt ”könsskillnader i samhället”. Genom dessa hoppas vi kunna återge det som är relevant för vår studie; den historiska diskursen om den kvinnliga gärningspersonen samt redovisa ett betydande forskningsbidrag av Christie (2001) som berör föreställningar om offer och förövare kopplat till könsroller och genusföreställningar. Då vårt syfte är att öka förståelsen för hur föreställningar om genus påverkar rättsprocesser inom domstolar kan dessa teman lägga en god grund för vår efterföljande teoretisering, samt skapa en historisk insikt som kan vara viktig att ta i beaktning.

3.1 Historik om kvinnan som gärningsperson

Snare (1991) beskriver de vanligaste kvinnobrotten under 1800-talet; barnamord, fosterfördrivning, äktenskapsbrott och prostitution. Under denna tid uppgick kvinnornas

brottsliga andel till en femtedel av samtliga brott, men minskade kraftigt i och med att äktenskapsbrott och prostitution avkriminaliserades och nya liberala abortlagar infördes (Ibid.:28). I likhet med många andra rättskriminologer menar Snare att forskning om kvinnan som gärningsperson har lyst med sin frånvaro. Även om forskningsområdet utvecklats sedan Snares text, finns det fortfarande luckor. Traditionellt har den rättskriminologiska forskningen förklarat mannen som benägen att utföra kriminella gärningar och kvinnan som obenägen. Därmed framstår den kriminella kvinnan som mer onormal än den kriminella mannen. Ett exempel på detta är det tidiga verket *La donna delinquente* (Ferrero & Lombroso, 1893), genom vilken kriminella kvinnor beskrivs som mer aplika än andra kvinnor, som ett tecken på ett evolutionistiskt bakslag. Sextio år senare beskriver Pollak (1953) hur den våldsamma kvinnans låga förekomst i statistiken delvis består i att hon kan göra sig osynlig tack vare hennes ”natur”; manipulativ, neurotisk och sinnessvag. I yngre forskning framställs den kvinnliga gärningspersonen ofta som psykiskt instabil, oberäknelig och oförnuftig eller som ett offer i behov av hjälp och stöd (Ex: Thompson 2010; Radosh 2002).

Yourstone, Lindholm och Kristiansson (2008) gör en jämförelse av kvinnliga och manliga mördare utifrån ett psykosocialt perspektiv. De beskriver att kvinnan står för tio procent av det dödliga våldet, vilket stämmer överens med motsvarande internationella undersökningar. Mannen står därmed för den absoluta majoriteten. Detta avspeglas sålunda även på forskningsområdet; mannens mordiska beteende är ett utbrett studieämne. Studier om kvinnan som mördare, är däremot relativt knapphändiga, därav även studier gällande kvinnors psykosociala bakgrund liksom omständigheterna kring brottet (Ibid.:374). De undersökningar som existerar tenderar att fokusera på kategorierna av offer då kvinnan är gärningsperson; såsom barn eller partners (Ex: McKee & Shea, 1998; Roberts, 1996; Silverman & Kennedy, 1988, m.fl.). Endast en handfull studier fokuserar generellt på kvinnor som mördar och ännu färre rör jämförelser och möjliga skillnader mellan kvinnor och män som begår våldsbrott med dödlig utgång (Yourstone, Lindholm & Kristiansson, 2008:374).

Att föreställningar om den kvinnliga gärningspersonen skiljer sig från den manliga är ingen chockerande nyhet. Men vad bidrar dessa föreställningar till? Har de någon inverkan på beslutsfattandet inom domstolsväsendet? Yourstone (2008) menar att kvinnor döms till fängelse i betydligt lägre utsträckning än män, och bland de kvinnor som begår grova våldsbrott är det betydligt vanligare att de döms till rättspsykiatrisk vård (s. 24). Vidare är rättspsykiatriker och domare mer benägna att bedöma kvinnor som allvarligt psykiskt sjuka

(Ibid.:29). Sammantaget blir det tydligt att det finns ett forskningsglapp gällande kvinnliga gärningspersoner, samt en avsaknad av kvinnoperspektiv inom teoribildningen; studier på kvinnan som gärningsperson är få och återger en ensidig bild av den kvinnliga gärningspersonen.

3.2 Den traditionella förövaren och det ideala offret

Det ideala offret beskrivs som en svag person som gör något respektabelt och tillika befinner sig på en plats som inte är anmärkningsvärd. Den traditionella förövaren är däremot stor, stark och okänd för offret. Christie (2001) menar att när dessa schabloniserade roller inte stämmer överens med verkligheten kan det bli svårt att offergöra offret och skuldbelägga förövaren (s. 48). Det centrala för att finna ett idealt offer är att en strukturell underordning existerar. Detta kan vidare ge den feministiska rörelsen möjlighet att argumentera för det ideala offret som en kvinna utsatt av en manlig traditionell förövare, vilket gör gällande i majoriteten av fallen (Ibid.:57-58). Christie ser en problematik med den schabloniserade bilden av den traditionella förövaren, då denna ger oss en förenklad bild som hindrar oss från reflektion, vilket gör att våra färgningar från normer och värderingar i samhället följer med oss i även i rättsväsendet vilket är farligt då rättsväsendet ska agera objektivt och opartiskt oavsett förövare och offer. Han menar att de flesta förövare är icketraditionella och avslutar med att återge bilden av att ett utopiskt samhälle enbart ger plats åt diskussioner om klander och skuld utifrån de faktiska handlingarna (Ibid.:59-60).

3.3 Könsskillnader i samhället

Enligt forskningsrapporten *Kan Batman vara rosa?*, som granskar hur barn i förskoleålder förhåller sig till könsnormer, skapas könsskillnader tidigt, redan bland mycket små barn. Dessa skillnader produceras genom mycket subtila beteendemönster så som blickar och det finns redan tidigt tydliga markörer för en könsindelning; till exempel färger, kläder, frisyrier och leksaker är förknippade med olika kön. Uppfattningen om att det finns en skillnad mellan de olika könen har hos förskolepedagoger visat sig, delvis omedvetet, skapa olika hög status hos barnen, vilket i sin tur smittar av sig i verksamheten som utformas på ett sätt så könsskillnader reproduceras snarare än reduceras vilket är det uttryckta målet. Vidare visar

samma rapport att det från vuxnas håll finns förväntningar på små barns könstillhörighet och att dessa är självklara även för det lilla barnet. Detta leder i sin tur till att barnen bemöts olika utifrån den könstillhörighet de får. Enligt rapporten är både flickorna och pojkarna förlorarna när de kategoriseras utifrån kön då de som inte passar in i de förväntade rollerna inte i lika hög grad får vara med i den gemenskap som förskolan ska tillhandahålla. (Hellman, 2010)

Hellmans studie väcker dock frågor; räcker det att ställa sig frågan om Batman kan vara rosa? Batman är en hjälte vilket inte torde vara en främmande roll för kvinnan som, enligt normer, förväntas vara omhändertagande och omvårdande. Kan Jokern, som är den onde, vara rosa; vilket kodas som kvinna? Kan mannen vara den som räddas och kan han räddas av en kvinna? Vad förmedlas till barnen i sammanhangen och rummen där de rör sig? Just Batman, om vi använder oss av det som exempel, är en gammal serie men har det blivit bättre? Vad förmedlas till barnen, och samhället i övrigt, idag? Exempler där könsnormerna gör gällande är många; Skönheten och odjuret, Aladdin, Bratz, Rapunzel och så vidare. Könsnormer och stereotypiseringar drabbar individer i samhället på alla nivåer och skapar orimliga förväntningar som i ett djupare perspektiv kan leda till diskriminering. När de påstådda skillnaderna befästs redan hos mycket små barn är det svårt att bli fri från dem i sammanhang som rör vuxna, som till exempel på arbetsmarknaden, varpå vi nedan redovisar en studie gjord på status i olika yrken utifrån en könsuppdelning.

Genom olika undersökningar har forskare sökt vilka yrken som har högst respektive lägst rang och resultaten har tydligt och entydigt visat att de yrken som förknippas vara typiskt manliga, på grund av en majoritet av män inom yrket, ständigt värderas högst. Det högst värderade kvinnoyrket, där majoriteten av de verksamma är kvinnor, är veterinär och ligger på en trettondeplats bland yrkena totalt. Att ett yrke värderas högt beror ofta på två saker; att det är flest män som är verksamma inom yrket samt att det är ett högavlönat jobb, vilket tillika hör ihop med mansdominansen inom yrket; ju fler män, desto högre lön. (Ulfsson, 2006)

3.4 Sammanfattning

Den forskning vi gett exempel på visar ett tydligt mönster där könsnormer leder till olika förutsättningar för män och kvinnor i samhället. Att det utifrån detta skapas en

diskriminering är ingen världsomvälvande nyhet och det finns omfattande forskning inom området. Kvinnan tjänar mindre än mannen trots att hon generellt har högre utbildning och bättre betyg, hon är sjukare; främst psykiskt, hon lider av fler stressrelaterade sjukdomar, hennes sjukdomar prioriteras inte inom det medicinska området, där mannen är normen, vilket gör att forskningen gällande så kallade kvinnosjukdomar ligger efter. Vidare misshandlas, våldtas och dödas kvinnan av en man i större utsträckning än vice versa. Enligt undersökningar står kvinnan fortfarande för den största delen av hushållsarbetet även om både mannen och kvinnan i hushållet har heltidsarbeten, med andra ord slutar inte kvinnans arbetsdag när hon kommer hem från jobbet medan mannens gör det. Det finns även studier som visar hur kvinnor i media och reklam framställs på ett annat sätt än män, ofta med mer sexuell karaktär. (Ex: Statens folkhälsoinstitut, 2009; Statistiska centralbyrån (1), 2016; Statistiska centralbyrån (2), 2016; Anell, 2016; Brå, 2014; Rose, 2005; Statens medieråd, 2017, m.fl.)

Ett av de områden där vi främst tyckte oss se en forskningslucka var just i hur framställningen inom rättsväsendet skiljer sig åt beroende på om gärningspersonen är en man eller en kvinna, och vad det kan få för konsekvenser; för individen men också i stort vad gäller befästandet av könsnormer och stereotyper som leder till diskriminering.

Med den ovanstående forskningen i åtanke tror vi det är mycket svårt att som verksam inom domstolsväsendet, utföra ett jobb helt frikopplat från dessa färgningar som samhället skapat och som påverkar oss alla. Av denna anledning ville vi påbörja att fylla den forskningslucka som finns om hur man inom domstolarna förhåller sig till detta, utifrån brottmålsadvokaters upplevelser, och vad konsekvenserna av detta kan bli.

4. Teoretisk referensram

I följande avsnitt presenterar vi vår teoretiska referensram. Vi har i vår studie valt att använda oss av teoretiska ramar kring begrepp som genus och könsroller, kognitiv snedvridning samt stereotypisering med koppling till kvinnan som gärningsperson. I slutet av detta avsnitt redogör vi för varför vi tycker nedanstående teorier är relevanta för vår studie samt hur vi ser ett samband dem emellan.

4.1 Genus och könsroller

Genusforskning är ett relativt ungt och ständigt expanderande fält. Dess historia kan härledas till det tidigare kvinnohistoriska forskningsfältet och sträcker sig till de radikala strömningarna på 1970-talet. Vi menar dock att den kvinnliga frigörelsen började ta sin form under 1800-talets mitt med bland annat Ellen Key och Fredrika Bremer i spetsen. Forskningsområdet, sprunget ur socialkonstruktivismen, är ett tvärvetenskapligt fält som står på två ben; den bedrivs både som eget ämne och på andra forskningsområden.

Kön/genus används för att begreppsliggöra att manliga och kvinnliga egenskaper, sysslor och beteenden inte är naturligt eller biologiskt givna, utan något som skapas socialt och kulturellt (Lander, Pettersson & Tiby, 2003). Begreppet genus är en naturlig följd av begreppen könsroller och socialt kön, och rymmer samtidigt en alltmer komplicerad kunskap av det ”manliga” och det ”kvinnlige” samt hur dessa kategorier skapas (Hirdman, 1988:6). Hirdman föreslår att begreppet genus kan förstås som:

”[...] föränderliga tankefigurer "män" och "kvinnor" (där den biologiska skillnaden alltid utnyttjas) vilka/ger upphov till/skapar föreställningar och sociala praktiker, vilka får till följd att också biologin kan påverkas ändras - med andra ord, det är en mer symbiotisk kategori än "roll" och "socialt kön" (Ibid.:6-7).

Inom akademien har begreppet patriarkat alltmer ersatts av begreppet genussystem/genusordning. Ett sådant system tydliggör att det finns en systematisk ordning som visar sig i alla sfärer av samhället. Det är inom detta system som ojämlikheten mellan könen utspelar sig. Hierarkin mellan könen återfinns bland annat i politiken, ekonomin och familjesfären (Gemzöe, 2010:77-80). Denna hierarki bygger således på genusföreställningar; samhällseliga föreställningarna om kvinnliga och manliga egenskaper. Följaktligen kan begreppet genus förstås som en relationell kategori; innebörden av femininitet kan enbart förstås i relation till innebörden av maskulinitet. Kategorierna man och kvinna kan sålunda förstås som ett motsatspar, en dualism, som är tätt sammanvävt med idéer om genus inom samhällskulturen (Ibid.:83).

Genom det dualistiska tänkandet kan vi, lite förenklat, förstå hur vår tankevärld ordnas i förhållande till kön: man/kvinna, förnuft/känsla, subjekt/objekt, aktiv/passiv och så vidare. Listan på motsatspar kan göras lång. Dessa motsatspar och den åtskillnad som görs av könen utgår från kropparna; beroende på kroppens utseende tillskrivs genus. Utifrån motsatsförhållandet mellan de olika kropparna, talas det om kroppens sociologi; kroppen ses

som ett subjekt som tillskrivs vissa specifika egenskaper. Kroppen är historisk, symbolisk och politisk. Liksom kroppen i sig bär mening är även kroppens uppträdande och uppförande av vikt: ”The constitution of masculinity through bodily performance means that gender is vulnerable when performances cannot be sustained.[...]” (Connell, 2005:54). Connell menar vidare att definiera vad som är maskulint som ”det som män empiriskt är” är irrelevant; genom att tala om maskulinitet och femininitet istället för män och kvinnor lösgör man genus från kroppen; en kvinna kan uppträda maskulint liksom en man kan uppträda feminint (Ibid.:69). Detta leder till förståelsen att det finns en viss variation även inom kategorierna man och kvinna.

Genom begreppet hegemoni tydliggörs att det alltid finns en viss maskulinitet som är mer upphöjd än andra variationer av det samma; denna hegemoniska maskulinitet är den vilken alla män och maskuliniteter bedöms utifrån. Denna hegemoniska maskulinitet kan vara rent fiktiv; en person trots en klassiskt maskulin position kan således leva långt ifrån det hegemoniska mönstret i sitt personliga liv. Denna hegemoni är ett förkroppsligande av en nutida accepterad strategi och befästes enbart i någon form av korrespondens mellan kulturella ideal och institutionell makt, på en kollektiv nivå liksom en individuell (Ibid.:77). Den normativa definition av maskulinitet möter problemet att få män faktiskt uppnå standarden för denna och det är just detta som rör den hegemoniska maskuliniteten; trots att ingen egentligen når upp till den hegemoniska maskuliniteten kan en majoritet av män dra vinning från dess blotta existens. Graden av vinning står sedermera i relation till hur nära en man är den hegemoniska maskuliniteten (Ibid.:79). Connell (2005) skriver:

”Hegemonic masculinity can be defined as the configuration of gender practice which embodies the current accepted answer to the problem of the legitimacy of patriarchy, which guarantees (or is taken to guarantee) the dominant position of men and the subordination of women” (Ibid.:77).

Följaktligen kan maskulinitet inte existera utan femininitet; dualismen genomsyrar även maskulinitetsbegreppet. Genom ovanstående kan vi förstå att femininitet står längst ifrån den hegemoniska maskuliniteten (Ibid.:68). En homosexuell man anses i många fall vara feminin och är således långt ifrån den hegemoniska maskuliniteten.

Genom Connells synsätt på maskuliniteter och femininiteter blir det tydligt att egenskaper knutna till kön, kan lösgöras och ”praktiseras” av andra könet. En kvinna kan bete sig maskulint och en man feminint, men genom bilden av en hegemonisk maskulinitet kan vi

förstå hur olika egenskaper värderas.

Men vad händer när kvinnan som förväntas bete sig feminint agerar gärningsperson? Rollen som kvinna passar inte överhuvudtaget in i bilden av en gärningsperson. Inom forskning om genus och våld ligger fokus på maskuliniteter. Våld och hot om våld förknippas med manlig dominans och även som ett sätt att konstruera just maskuliniteter när andra vägar till dominans är begränsade (Pettersson, 2003:139). Om nu våld är så starkt associerat med maskuliniteter, hur ska vi då förstå kvinnan som brotts- och våldsutövare?

4.2 Kognitiv snedvridning

Att vi påverkas och influeras av de normer och värderingar som genomsyrar samhället är inget nytt. Hur vi väljer att tala om dessa normers spridning och upprättande beror helt på teoretiskt perspektiv. I detta avsnitt är vi intresserade av att presentera teorier som rör de kognitiva processerna som förutsättning för skapandet av kategorier, stereotyper och föreställningar; således den form av snabba slutledningar som hjärnan gör utifrån bland annat ett första intryck eller vid olika typer av bedömningar. Under sent 1960-tal och tidigt 1970-tal revolutionerade Kahneman och Tversky (1974) forskningsområdet för det mänskliga omdömet, med teorier som ifrågasatte de då regerande teorierna och erbjöd istället ett kognitivt alternativ som förklarade mänskliga misstag utan att åberopa motiverad irrationalitet. Deras text *Judgement under uncertainty: heuristics and biases* (1974) beskrivs som starten på ett paradigmskifte inom det kognitionspsykologiska området; de presenterade en modell genom vilken man kan förstå grunderna varpå människor gör sina bedömningar, drar slutsatser och uppfattar situationer. I denna text presenteras sålunda kognitiv heuristik och kognitiva snedvridningar (Gilovich & Griffin, 2002:1). Heuristik syftar till den procedur vi genomgår vid olika typer av besluts- och bedömningsprocesser, och som i sammanhanget kan förstås som en mental genväg vilken underlättar den kognitiva tyngden av ett beslut; man väljer att fokusera på en aspekt av ett komplext problem och ignorerar de övriga. Denna metod är effektiv när det gäller att fatta snabba beslut och nå omedelbara mål, men kan även leda till systemfel, som sedermera benämns vid kognitiva snedvridningar (Kahneman & Tversky, 1974:1124-1131). Dessa kognitiva snedvridningar orsakas bland annat av heuristiken och kan förstås som avvikelser från normer och rationella omdömen varigenom slutledningar om människor och situationer kan dras utifrån helt ologiska idéer. En mängd olika typer av kognitiva snedvridningar har dokumenterats, och har visat sig påverka

människors val och bedömning, bland annat vid påföljdsbedömning av ett rättsligt fall (Wilson, Centerbar & Brekke, 2002:199). Heuristikprocesserna är inte exceptionella reaktioner på problem av omåttlig komplexitet, utan rör även normala intuitiva reaktioner och gensvar till de enklaste frågorna (Gilovich & Griffin, 2002:3).

Kahneman och Tversky (1984) har även introducerat ankringseffekten som heuristik i vilken människor reagerar på olika sätt inför samma val, beroende på hur valet presenteras (s. 343). Hjärnan ”ankrar” information och denna information gör att vi kan komma till snabbare beslut. Kahneman och Tversky (1984) skriver:

“Decision problems can be described or framed in multiple ways that give rise of different preferences, contrary to the invariance criterion of rational choice” (Ibid.:341).

Ankringseffekten används således främst i situationer där människor exempelvis ska uppskatta ett nummer. Ett exempel på detta skulle kunna utspela sig i en rättssal där någon av parterna åberopar 24 månaders fängelse för den åtalade. Denna siffra kommer således att ”ankra” hos övriga som, i enlighet med Kahneman och Tverskys experiment, skulle röra sig kring den ankrade siffran och inte göra några större avsteg ifrån den. Den ankrade siffran smittar således nästa uppskattade siffra. Ankring i rättssal går att läsa mer om i English och Mussweilers (2001) studie *Sentencing under uncertainty: anchoring effects in the courtroom*.

Hur vi uppfattar, minns, plockar fram tidigare minnen samt kodar dem är i hög grad beroende av vår redan existerande kunskap och tro men också av hur något presenteras för oss. Likväl kan våra minnen från det förgångna vara färgade av vårt, i stunden, upplevda humör och sinnesstämning. Genom detta kan vi förstå hur kognitiv snedvridning hänvisar till dessa förvrängande influenser som sker genom vår nuvarande kunskap, tro och sinnesstämning, som sedermera påverkar vår hågkomst av tidigare upplevelser (Schacter, 1999:193). Vi påverkas av yttre faktorer mer än vad vi förstår. Ytterligare en faktor som låter sig påverkas är människans associationsprocesser. Associationsmekanismerna är viktiga och nästintill avgörande inom kognitionspsykologin. Associationsprocessen sker till stora delar helt och hållet omedvetet. Kahneman (2011) talar om en så kallad *priming effekt*, vilket hänvisar till den associationsprocess som hjärnan genomgår när man relaterar förslagsvis ett ord med ett annat; en person som tänker på mat/är hungrig kommer troligen att fylla i det ofärdiga ordet SO_P med ett U (soup) medan den som tänker på en härlig dusch/känner sig smutsig, kommer att fylla i bokstaven A (soap) (s. 52-53). Priming avser således effekten när ett subjekt exponeras gentemot flera påföljande stimuli av upplevd relaterad karaktär, genom vilka man

föranleds framställa en undermedvetet associerad respons. Hur vi associerar är således delvis styrt av vad våra tankar är upptagna av; tänker vi på mat eller dusch? Våra associationer baseras således på åt vilket ”håll vi är vridna”. Denna vridning rör inte bara basala saker som hygien och måttnad, utan också hur vi associerar, relaterar och uppfattar människor, situationer, samhällsklasser och så vidare.

Som ovan nämnt finns en mängd dokumenterade typer av kognitiva snedvridningar och forskningsområdet har sedan Kahneman och Tversky breddats. Stroessner och Heuer (1996) testar huruvida kognitiv snedvridning, i form av föreställd överlägsenhet, kan påverka bedömningar i tillämpning av lagen och rättvisan. De menar att när en grupp, som upplever sig vara underställda en annan, blir orättvist behandlade av medlemmar inom den repressivt tillämpande rättvisan, tillika polisen, kommer detta konsekvent att visa hur den ”underställda” gruppen kommer uppleva sig mer orättvist behandlad än den föreställt överlägsna gruppen (Ibid.:719). De skriver:

“If illusory correlations arise from a basic bias in the way individuals process available information, then illusory correlations may form whenever information about the treatment of multiple groups is available. Considering the amount of media attention given to group members' interactions with legal authorities, this prerequisite is frequently met. Moreover, once formed, illusory correlations might lead to actual differences in the treatment of group members” (Ibid:726).

Den föreställda överlägsenheten kan således förstås som en idé om en ”bättre” kategori och en ”sämre” kategori. Dessa kategorier i sin tur kan förstås som uppkomna av människans behov att kategorisera, och därmed stereotypisera. Stereotypisering är således också en kognitiv snedvridning som färgar vår uppfattning av oss själva och människor runt oss och följaktligen våra associationer och heuristikprocesser (Ibid.). Denna kognitiva snedvridning kan ta sin form på olika sätt; bland annat genom ett hierarkiskt tankemönster om överlägsenhet och underlägsenhet, de kan influeras av tidigare upplevelser eller florerande fördomar om olika grupper och människor. Dessa typer av kognitiva snedvridningar är välillustrerade i flertalet studier av implicit social kognition, där olika typer av ras-, genus- och könsrelaterade snedvridningar har blivit avslöjade genom indirekta eller direkta tester av sociala fördomar och idéer (Schacter, 1999:194).

Heuristik, associationsprocesser, primingeffekter och snedvridningar kan förstås som förklaringsmodeller för hur fördomar och föreställningar produceras och reproduceras, men

kan också öka förståelsen för människan som mer eller mindre lättpåverkad. Dessa associativa och heuristiska tankar är svåra att få bukt på, och ens förstå, tillika de kognitiva snedvridningarna som kommer därav. Kahneman (2011) skriver:

”The notion that we have limited access to the workings of our minds is difficult to accept because, naturally, it is alien to our experience, but it is true: you know far less about yourself than you feel you do” (s. 52).

Vi kommer nedan att beskriva stereotypisering som är en vanligt förekommande form av kognitiv snedvridning. Varför skapar vi stereotyper och hur påverkar dessa människor och instanser?

4.3 Stereotypen som kognitiv snedvridning

I detta avsnitt kommer vi att fokusera på stereotypisering som en form av kognitiv snedvridning. Enligt Bodenhausen och Macrae (2000) konstruerar vi och använder oss ständigt av kategorier, således stereotyper, för att förenkla processerna för uppfattning hos oss själva (s. 96). Syftet med denna kategorisering kan återigen kopplas till Kahneman och Tverksys kognitionspsykologiska perspektiv; de förenklande åtgärder som den heuristiska processen innebär. Stereotypisering sker även då vi vill kunna förutse andra människors beteende och reaktioner så att vi kan agera och reagera adekvat i sociala situationer. Allt sker på en kognitivt omedveten nivå, liksom hela associationsprocessen, och emellertid även i samma utsträckning oavsett grad av uttalad fördomsfullhet (Bodenhausen & Macrae, 2000:97-98). Att kategorisera människor utifrån uppfattningar om egenskaper, attribut och beteenden, med andra ord att tala om stereotyper kan ske både negativt och positivt; stereotyper som företeelse är inte alltid negativ till sin art, men kan leda till att vi ignorerar karaktärsdrag hos individen som sedermera skiljer sig från den grupp vi har stereotypiserat. Genom detta reducerar vi vår känslighet för individuella karaktärsdrag. Ett alternativt sätt att se på stereotyper är att vi inte saknar känslighet för karaktärsdrag, utan att vi istället ändrar våra bedömningar, alltså att vi placerar personen utanför de förmodade ”riktiga” värderingarna som vi tror oss veta att den stereotypiserade gruppen har (Banjani & Greenwald, 1995:183). Exempelvis; den stereotypa bilden av en liten flicka, var främst förr men är än idag, att hon är skötsam, hjälpsam och snäll. När den lilla flickan istället visar sig leka våldsamt, vara manhaftig och högljudd kallas hon pojkflicka; hon tillhör inte längre ”sin

grupp”. Om flickan istället är skötsam och hjälpsam adderas detta till massan av uppfattningar om flickor. Detta påverkar i sin tur vår förväntan på flickor överhuvudtaget (Banjani & Greenwald, 1995:183).

Stereotypisering kan förstås som föreställd överlägsenhet eller seglivade föreställningar om förväntade beteenden och är sålunda exempel på kognitiva snedvridningar som den heuristiska tankeprocessen leder till. Stereotypisering är således ett systemfel som, liksom andra psykologiska effekter/snedvridningar/vinklingar, riskerar att stå i vår väg när vi träffar och samtalar med nya människor, intar information och gör bedömningar.

4.4 Kvinnan som gärningsperson

Bilden av kvinnan som gärningsperson har historiskt sett beskrivit henne som mer ”onormal” än den manliga gärningspersonen, vilket vi närmre beskriver i avsnitt 3.1 som behandlar tidigare forskning om kvinnan som gärningsperson. Med hjälp av maskulinitets- och femininitetsbegreppen vill vi här skapa en teoretisk ram som kan nyttjas vid tolkandet av hur den kvinnliga gärningspersonen framställs.

Idag diskuteras våld och förståelsen av våld i termer av maskuliniteter. En kvinnas våld kan därigenom förstås som en konstruktion av maskulinitet; att agera på ett visst sätt kan kopplas bort från själva könet (se avsnittet för stereotypisering). Med dessa termer riskeras våld och våldshandlingar att beläggas med en maskulinitetsstämpel som sedermera begränsar analyserna till att handla om enbart maskuliniteter (Pettersson, 2003:141).

Det dualistiska tänkandet får återigen en stor betydelse. Det som inte är feminint, är maskulint och vice versa; det ena skulle inte existera utan det andra. Inom grupperna kvinnor och män finns det mer eller mindre eftersträvansvärda femininiteter och maskuliniteter. Enligt Connell (2005) mäts maskuliniteter mot den hegemoniska maskuliniteten, och allt som står långt ifrån den, sådant som exempelvis feminint beteende, värderas lägre. På liknande sätt värderas kvinnans femininitet genom exempelvis det välkända begreppet *horan och madonnan*, där madonnan i förhållande till horan utgör den eftersträvansvärda femininiteten. Inom gruppen kvinnor finns således flera olika femininiteter som är högre eller lägre värderade. Pettersson (2003) hävdar att kvinnor iscensätter femininitet på samma sätt som män iscensätter maskulinitet; genom att bestraffa, konkurrera och underordna andra kvinnor skapas

”inomgruppsliga” hierarkier (s. 149). Genom att läsa 125 våldsbrottsanmälningar som inkommit till polisen, med kravet att minst en av de misstänkta är en kvinna samt att de är under 21 år, har Pettersson (2003) urskilt ett mönster varigenom tre återkommande omständigheter tillika anledningar ligger till grund för hennes tre exempel på iscensättning av femininitet. Dessa exempel är sedermera ”könshomogeniteten”, ”gränsöverskridande typfall” samt ”markerande av heterosexualiteten”. ”Könshomogeniteten” är enligt Pettersson ett genomgående och starkt tema genom anmälningarna. Könshomogeniteten innebär således att det är händelser som nästintill enbart rör kvinnor; kvinnan är gärningsperson och offer. Det är enligt Pettersson sällan en man överhuvudtaget är närvarande. Dessa situationer och handlingar fungerar som ett sätt att markera sin dominans på, och på så vis upprätthålla hierarkier (Ibid.:144-145). ”Gränsöverskridande typfall” som tema rör de fall där en flicka/kvinna bryter mot familjens föreställningar om femininitet exempelvis genom att träffa en man som familjen inte accepterar utifrån hans kulturella bakgrund. Brotten är således en konsekvens av att kvinnan i fråga har överskridit och ifrågasatt den rådande familjekulturen, och kan handla om att modern eller den målsägandes systrar/kusiner genom våld och hotelser vill tillrättvisa henne (Ibid.:146). Slutligen; det tredje och sista temat ”markerande av heterosexualiteten” redovisar fall av våldsbrott och hotelser där kvinnor konkurrerar om män och därigenom bestraffar den som anses ha gjort intrång eller överträdelser. Dessa handlingar kan på sätt och vis ses som ett sätt för kvinnor att behålla eller försvara egenskapen att bli begärd och åtrådd av en man. Genom att attackera en annan kvinna som hotar detta försvarar man således den egenskapen (Ibid.:147-148).

Genom att presentera dessa teman ämnar Pettersson visa att våld inte bara är iscensättning av maskulinitet utan även femininitet. Hon tar bland annat upp exemplet där en grupp unga kvinnor ger sig på en annan kvinna på grund av att hon (enligt rykten) haft umgänge med en av de unga kvinnornas pojkvän. Genom misshandel och hot markerar de revir. De kallar henne för hora. Ett sådant beteende kan tolkas som en strategi för att sätta andra kvinnor på plats och på så vis överordna sig dem. Dessa handlingar kan också tolkas som en manifestation av att vara den ”rena” kvinnan (madonnan) som står över den ”smutsiga” kvinnan (horan) (Ibid.:148-149). Detta blir ett sätt att försvara egenskapen att bli åtrådd av en man. Connell (2005) talar om två typer av våld, det våld som de dominanta männen använder för att behålla sin överordnade ställning samt det våld som utförs män emellan för att hävda sin maskulinitet (s. 83-84). Detta resonemang går även att applicera på kvinnor, om än i mindre utsträckning, och kan på så vis förklara våld som en iscensättning av femininitet

(Pettersson, 2003:150).

”If a woman does commit a crime, the common belief is that she is misguided and must have committed the crime because of her own victimization, was under the control of others, or simply is a criminal deviant whose actions strayed from typical ”womanly” behavior” (Russell, 2013: 1-2).

Likt Marklund (2003), som nämndes i tidigare forskning, menar Russell (2013) att det är den maskulina brottsligheten som genererat fokus, och fortsätter att göra det. Kvinnors brottslighet är således ett outforskat område (Marklund, 2003:267). Detta tenderar sålunda att i förlängningen influera till att människor uppfattar en gärningsperson som manlig (Russell, 2013:2). Den utveckling västvärlden genomgått de senaste 40-50 åren har öppnat ögonen för våld mot kvinnor och likaså kvinnan som offer. Den samhällsliga utvecklingen har resulterat i att rättigheter har tillförskansats henne, såsom exempelvis grov kvinnofridskränkning (Russell, 2013:367). Däremot har vi varit betydligt sävligare i att erkänna henne som gärningsperson (Ibid.:2). Det finns emellertid en tydlig skillnad i kvinnors och mäns brottsdeltagande. I enlighet med en genusteoretisk analys av fenomenet ska detta ha sin förklaring i strukturella skillnader i mäns och kvinnors sociala liv (Marklund, 2003: 285).

4.5 Den teoretiska referensramens användning

Som nämnt tidigare i studien är kvinnan som gärningsperson ett forskningsområde med flera kunskapsglapp. Studieämnet som sådant öppnar också för diskussioner om objektivitet samt opartiskhet och således i slutändan frågan om rättvisa, och om det överhuvudtaget finns. Genom att redogöra för genusforskning, såsom det dikotoma tänkandet, som utgör grunden för den traditionella uppfattningen av vad som är manligt och kvinnligt, men också maskulinitetsteorier, inleder vi referensramen för studien. Genom att introducera alternativa synsätt på våldshandlingar kopplat till kön och genus är vår förhoppning att på ett enkelt sätt visa på hur olika perspektiv också kan skapa alternativa förklaringsmodeller och i sin tur hur konturlösa och diffusa vissa förklaringsmodeller framstår när de ställs i kontrast med något helt annat. Vi menar att dessa genusteorier kopplat till de kognitionspsykologiska processerna, ger oss den grund som behövs för att förstå och analysera det insamlade materialet.

5. Metod

I följande avsnitt redogör vi för vår förförståelse för ämnet. Vidare presenterar vi vår metod för studien, tillvägagångssätt, hur vi gjort vårt urval gällande de respondenter vi intervjuat samt hur vi genomfört analysen och vilken analysmetod vi då använt. Vi diskuterar även utifrån begreppen trovärdighet, överförbarhet samt pålitlighet. Vi för också en diskussion kring de etiska övervägandena vi behövt ta ställning till i vår studie. Avslutningsvis resonerar vi kring vår metod och väger för- och nackdelar, vad som varit positivt men också vilka svårigheter vi stött på i vårt arbete med studien.

5.1 Förförståelse

Till en början kan det vara på sin plats att förklara att vi är två genusmedvetna feminister, som dels utifrån egna erfarenheter och iakttagelser, och dels genom tidigare studier och läsning erkänner genussystemet och dess konsekvenser. Denna insikt har förstärkt behovet av en tydlig teoretisk genomgång samt en konsekvent källhänvisning då vi för våra resonemang. Utöver denna uppfattning har vi båda erfarenhet av att arbeta med kvinnor och män, pojkar och flickor, som begår brott. En av svårigheterna med denna studie, kopplat till vår förförståelse, har varit att vi båda har erfarenhet, från tidigare jobb, av hur kvinnor och män samt flickor och pojkar som begår brott behandlas annorlunda. Detta har vi varit tvungna att vara medvetna om och hantera för att minska risken att studien påverkas av våra förkunskaper och erfarenheter. Genom att enbart hålla oss till den information vi läst samt fått utifrån våra intervjuer hoppas vi kunna motarbeta problemet.

5.2 Metodval

Vi har i vår studie genomfört semistrukturerade intervjuer utifrån en intervjuguide med övergripande teman samt underliggande frågor, främst som hjälp för oss. För att i den mån vi kan säkerställa att vi når någon form av mättnad, i förhållande till vårt syfte och våra frågeställningar, har vi utformat intervjuguiden utifrån fyra olika teman, med efterföljande följdfrågor som anpassats utefter respondenternas svar, vilket är det arbetssätt som är bäst lämpat i en studie som vår (Trost, 2010:71). Vidare har vi sett det som grundläggande inför

intervjuerna att vara ordentligt inlästa på både vårt forskningsområde samt om vilka respondenter vi träffat och vilka stadgar och lagar som styr dem i sitt arbete, vilket är viktigt i den här typen av intervjuer (Ibid.). Att vi arbetat på detta sätt har lett till att våra intervjuer blivit mycket uttömmande och användbara. Frågorna vi presenterar (bilaga 1) är därmed inga frågor som respondenterna fått i sin hand utan vi har intervjuat dem utifrån de övergripande teman som även dem finns återgivna i bilagan, medan frågorna har varit användbara för oss för att vi lättare ska hålla oss till det vi vill veta av våra respondenter varpå vi ibland har ställt dem men ibland kommit in på andra frågor. Vi har arbetat utifrån Trosts (2010) tre grundstenar inom den kvalitativa forskningsansatsen, vilka är insamling av data och sedan tolkning och analysering av dem samma (s. 147).

Vi har intervjuat totalt nio stycken brottmålsadvokater och vår intervjustudie är en kvalitativ undersökning. Enligt Trost (2010) är den kvalitativa metoden bra att använda sig av då studien ämnar ta reda på människors reaktioner på eller resonemang kring till exempel ett fenomen, vilket vi i denna studie ville (s. 32).

5.3 Tillvägagångssätt

Nedan presenterar vi en beskrivning av tillvägagångssätt för intervjuerna vi genomfört, samt urval för dem samma och hur vi genomfört transkriberingsprocessen.

5.3.1 Urval

Teori

Inför denna uppsats har vi valt relevant litteratur i förhållande till studiens syfte. Vårt teoretiska urval har gjorts på följande sätt: genom sökverktygen Söderscholar och Googlescholar, utifrån rekommendationer av handledare tillika respondenter samt genom läsning av tidigare uppsatser som behandlat liknande frågor. Genom de teoretiska källor vi funnit på ovanstående sätt, har vi funnit ytterligare forskningsbidrag som vi har haft användning av. Sökorden vi har använt oss av, både på Söderscholar samt Googlescholar, har varit förövare (49 träffar), kvinnliga förövare (6 träffar), gärningsperson (3 träffar), genus (492 267 träffar), maskulinitet (907 träffar), femininitet (51 träffar), kognitiv bias (232 träffar), stereotypisering (42 träffar), stereotyper (465 träffar). Antalet träffar vi presenterar

inom parentes anger antalet träffar på Söderscholar. Vi har vidare sökt på motsvarande ord på engelska, vilket gett oss ytterligare träffar. Då vi i flera av våra sökningar fick väldigt många träffar valde vi att översiktligt gå igenom de första sidorna med resultat som presenterades och utifrån det välja ut dem som vi ansåg var relevanta för vårt studiesyfte.

Empiri

Anledningen till att vi valt att undersöka hur kvinnliga respektive manliga gärningspersoner framställs inom rättsväsendet, utifrån brottnålsadvokaters upplevelser, är för att allmänheten tillsynes har förväntningar på domstolsväsendet som en sanningssägande och objektiv instans, i vilken brottnålsadvokaten har en central roll. Anledningen till att vi fann det intressant att intervjua just brottnålsadvokater är för att de i sin yrkesutövning kommer både klienter och rättsväsendet i övrigt, nära. Brottnålsadvokaten har inte heller en lagstadgad objektivitetsplikt, vilket i sin tur ledde oss till tron att de kan förhålla sig mer öppna och meddelsamma kring frågor rörande just detta ämne.

Vi valde till en början att avgränsa våra respondenter till brottnålsadvokater i Stockholmsområdet, då vi föredrog att träffa dem personligen för en intervju. Efter att vi skickat ut intervjufrågor till 56 brottnålsadvokater fick vi enbart sex stycken jakande svar varpå vi skickade ut ytterligare åtta frågor, denna gång spritt i landet. Efter dessa frågor fick vi två respondenter till som ville medverka, vilka vi kom att intervjua via telefon. I slutfasen av vår datainsamling fick vi ytterligare ett deltagande men dock enbart via mail vilket gjorde att vi lättare kunde använda oss av materialet trots att det kom in sent, detta då vi inte behövde bestämma träff för intervju samt lägga tid på transkribering.

För att hitta brottnålsadvokater att skicka frågor till använde vi oss av Google och sökord som ”advokatfirma”, ”försvarsadvokat Stockholm” och enbart ”försvarsadvokat”. Utifrån de träffar vi fick skrev vi till dem i den ordning de stod i bland träffarna, efter att vi sorterat bort dem som inte arbetade med brottsmål. Denna urvalsprocess kallas för bekvämlighetsurval då vår process, i och med den stora massan av förfrågade, kan jämföras med annonsering, där respondenterna själva väljer ut sig genom att svara och vi helt enkelt tar dem vi får tag på; dem som svarar (Trost, 2010:140). En fara med detta typ av urval är att gruppen med respondenter blir för homogen (Trost, 2010:141), vilket vi i möjliga mån försökte motverka genom att ställa frågan till nästan lika stor del kvinnor som män. Till en början hade vi även tankar om urval utifrån ålder, verksam tid i yrket, bakgrund och så

vidare, men med tanke på den snäva tidsramen vi hade för studien, samt den relativt lilla responsen, hade vi inte möjligt att lägga den tiden på efterforskningar om tilltänkta respondenter.

Vår empiri kom därmed slutligen att bestå av intervjuer med nio brottmålsadvokater, där vi träffade sex stycken personligen, intervjuade två via telefon samt fick två via mail då hen inte hade tid och möjlighet för något annat.

5.3.2 Transkribering och intervjuer

Våra personliga intervjuer genomfördes, utifrån respondenternas önskemål, på respektive kontor. Vi var tydliga med att respondenterna fick bestämma plats och form för intervjun; för att de skulle känna sig så bekväma som möjligt. I de fall vi höll intervjuerna per telefon befann vi oss hemma hos en av oss för att kunna genomföra dem ostört och obehindrat. Vi har båda varit närvarande vid samtliga intervjuer, utom en telefonintervju då en av oss fick förhinder. I intervjuerna har vi båda varit aktiva och vi har haft en jämn uppdelning i att ställa frågor och komma med reflektioner. Vi har spelat in samtliga intervjuer, för att sedermera dela upp intervjuerna mellan oss för att transkribera, vilket följdes av att gemensamt arbetade igenom transkriberingarna. Intervjuerna varade i 45-70 minuter. Vi transkriberade intervjuerna ordagrant för att återge dem så korrekt som möjligt. Vi mätte dock inte pauser, markerade skratt eller liknande då vi inte har gjort en konversationsanalys utan vill åt det de faktiskt säger.

5.4 Analyismetod

Intervjuerna behandlas efter transkribering som en text (Trost, 2010:154), vilket gör att analysen bygger på samma principer som en innehållsanalys av en text (Ibid.:151). Efter transkriberingarna samlade vi all data i ett dokument som vi skrev ut för att få en bättre översikt, varpå vi använde oss av den enkla men effektiva metoden att, med överstrykningspennor, koda materialet utifrån mönster vi fann i citat, vilka vi tyckte var intressanta för vårt syfte (Ibid.:154). Denna metod, då varje ord och mening i transkriberingarna kodas, kallas ord-för-ord-kodning; att man som forskare eftersträvar en nyfikenhet hos sig själv som söker ta reda på vad respondenten säger mer än det uppenbara

(Ibid.:155). Trost (2010) understryker dock att det i användandet av denna metod är viktigt att inte i för stor grad göra tolkningar som inte finns, det vill säga att övertolka respondenterna då man som forskare läser mellan raderna (Ibid.:152). Ytterligare ett problem som kan uppstå, och som måste tas hänsyn till med retrospektiva intervjuer, som behandlar händelser som varit, är att respondenternas svar för intervjuerna kan ses som motsägelsefulla i tolkningen, då minnet hos respondenterna kan svika och ändras under tid (Ibid.:153). Detta har vi dock inte upplevt som ett problem då vi i intervjuerna inte behandlat en särskild händelse utan upplevelserna av ett fenomen som äger rum även idag, även om våra respondenter talar om det utifrån en samlad bild av hela sin karriär och även sina erfarenheter av livet i övrigt.

Då vi gjort en kvalitativ studie är analysprocessen mycket flexibel och man kan som forskare själv avgöra hur man väljer att lägga upp processen utifrån eget tycke, till skillnad från hur en analys genomförs i en kvantitativ studie (Trost, 2010:153). Utefter de koder vi gemensamt funnit i vår data har vi sedan kategoriserat dem under tre övergripande teman; ”domstolen – en objektiv och opartisk instans? / användandet av stereotyper”, ”kvinnan som det svagare könet/offer” och ”den mänskliga faktorn”. Utifrån dessa kärnteman redovisar vi resultatet nedan, både i form av citat och våra återberättelser av respondenternas svar samt en analys av detta i förhållande till våra teoretiska referensramar. Viktigt att nämna är att vi, när vi citerar våra respondenter, har valt att skriva om citaten till skriftspråk, då en respondent kan uppleva sitt talspråk som utelämnande när det redovisas i en studie, vilket skulle anses vara ett oetiskt sätt att redovisa det på (Ibid.:15).

5.5 Trovärdighet, överförbarhet, pålitlighet

Inom den kvalitativa forskningen talas det sällan om validitet, reliabilitet och generaliserbarhet i samma mening som inom den kvantitativa forskningen, då en kvalitativ studie inte i samma utsträckning gör anspråk på att kunna appliceras på en större population utan istället handlar om att generaliseras till en teori utifrån, i vårt fall, intervjupersonernas personliga upplevelser av ett fenomen. Med bakgrund i detta använder vi oss istället av begreppen trovärdighet, överförbarhet och pålitlighet som är mer applicerbara då vi genomfört en kvalitativ studie (Bryman, 2011:354). En viktig grund till att öka trovärdigheten i vår studie har varit att vi inför intervjuerna varit väl förberedda samt utgått

från en intervjuguide vilken hjälpt oss i vår strävan efter kontinuitet, trots att intervjuerna varit semistrukturerade. Vi har vidare tagit ansvar för olika delar av intervjuerna, vilket även hjälpt oss att vara konsekventa i så hög grad som möjligt, vilket vi upplever att vi gjort på ett framgångsrikt sätt. Överförbarhet är inget vi i vår studie ämnar göra anspråk på; vi anser snarare att syftet, i enlighet med Bryman (2011), är att genom vår kvalitativa studie ge täta och fylliga beskrivningar av detaljer som en del av en särskild kontext (Ibid.:355). Syftet med denna studie har varit att beskriva brottmålsadvokaters syn på och upplevelser kring hur kvinnliga och manliga gärningspersoner framställs inom domstolsväsendet, vilket snarare visar ett fenomen kopplat till teorier än ett resultat som vi använder för att göra ett anspråk på generaliserbarhet. För att uppnå en transparens i vår studie har vi redogjort för samtliga steg i vår analys och forskningsprocess samt fört diskussioner gällande bland annat metodval och förkunskaper. Detta för att läsare av studien samt andra forskare skall kunna granska studien på ett enkelt sätt vilket ger studien en större pålitlighet (Ibid.:355).

5.6 Etiska överväganden

Experter inom Vetenskapsrådet har i en publikation från 2011 presenterat etiska förhållningsregler, eller överväganden, som man som forskare bör ha med sig när man genomför intervjustudier inom den kvalitativa forskningen. Publikationen vänder sig främst till forskare som, från Vetenskapsrådet, behöver söka tillstånd och medel för sin forskning, och syftar till att vägleda dem i vad som krävs för att forskningen ska godkännas. Flera av de etiska riktlinjerna som presenteras är dock applicerbara på alla studier som görs då etiska överväganden behöver tas i beaktning. Publikationen presenterar ett antal generella etiska förhållningsregler vilka en forskare ska utföra sin studie utifrån; forskaren ska tala sanning om sin forskning, forskaren ska medvetet granska och redovisa utgångspunkterna för studien, resultat och metoder ska redovisas öppet och även om det finns kommersiella intressen bakom studien, man får som forskare ej stjäla resultat från annan forskning, dokumentation samt arkivering är viktigt för att hålla god ordning i forskningen, det ska finnas en strävan efter att genomföra forskning utan att skada människor, djur eller miljö samt att man som forskare måste vara rättvis i sin bedömning av andras tidigare forskning (Vetenskapsrådet, 2011:12). Vi har i arbetet med studien haft dem framför oss och utgått från dem i den mån vi kunnat applicera dem på vår studie.

Utöver de förhållningsregler vi beskrivit ovan har vi även, i arbetet med våra respondenter, förhållit oss till specifika riktlinjer gällande det etiska förhållningssättet gentemot respondenter som intervjuas, vilka finns uttryckta i en tidigare publikation av Vetenskapsrådet (2002). Dessa specifika riktlinjer är; *nyttjandekravet*, vilket innebär att data som samlas in för detta ändamål enbart får användas i den här studiens syfte, *samtyckeskravet* som betyder att respondenterna genom sin medverkan samtycker till intervjun och medverkan i studien, *informationskravet*, att vi som genomförare av studien tydligt informerar om syfte och frågeställningar med intervjun samt slutligen *konfidentialitetskravet* som gör gällande att respondenterna garanteras anonymitet både direkt och indirekt (att det inte genom redovisning av svar går att ta reda på vem respondenten är) och att uppgifterna om dem hanteras på ett sätt som försäkrar att dessa inte kommer obehöriga till hands (Vetenskapsrådet, 2002:7-12). Genom att vi i vår intervjuförfrågan både tydligt informerade om syfte och frågeställningar samt garanterade respondenterna anonymitet anser vi att vi uppfyllt dessa etiska överväganden. I och med att vi inte avser använda vår data för något annat ändamål, samt att vi raderar inspelningar och förverkar transkriberingar när studien är genomförd, anser vi att vi lever upp även till det kravet. Slutligen, när respondenterna, utifrån informationen de fått om studien och vårt tillvägagångssätt, tackat ja så har de också givit samtycke till att medverka i studien.

5.7 Metoddiskussion

Denna kvalitativa studie har genomförts via semistrukturerade intervjuer. Således utgörs vår empiri av intervjuer. Vi har även undersökt viss bakgrund inom ämnet, så som historia kring den kvinnliga gärningspersonen och hur hon ansetts och bemötts genom tiderna, och vilken roll brottmålsadvokaten har inom domstolsväsendet samt för den enskilde klienten (gärningspersonen). Utöver detta har vi också undersökt hur stor andel av den totala brottsligheten som begås av en kvinna och hur många av dem som avtjänar straff i fängelse som är kvinnor. Allt detta sammantaget har gjort att vår förståelse för ämnet är stor och vi har under arbetets gång insett att området växer sig allt större. Vår research inför studien har visat stora forskningsluckor inom området, vilket vi återger både i avsnittet för tidigare forskning samt avsnittet där vi ger förslag på framtida forskning.

I försök att eftersträva en mättnad i vårt empiriska material har vi genomfört så många intervjuer vi haft möjlighet till med tanke på den mycket begränsade tid vi haft för studien, samt vårt begränsade utrymme och viss problematik med att få respondenter att medverka. Vi upplever dock att de nio intervjuer vi genomfört har gett oss en mättnad då vi kan se ett gemensamt mönster i respondenternas svar och upplevelser, vilket bör tyda på att det kan ses som någorlunda generella upplevelser.

Genom studiens gång har vi utvecklat våra förmågor att hålla intervjuer och vi kan i våra transkriberingar se att vi till en början, i de första intervjuerna, var mer ledande än under senare intervjuer, vilket kan ses som negativt med den metod vi valt att använda oss av. Är man inte en rutinerad intervjuare riskerar man att leda intervjun för mycket, tillika bli ledd själv. Vi tycker oss även se ett mönster där de respondenter som vill medverka är dem som har en syn på att stereotyper och strukturer utifrån kön finns, både inom rättsväsendet samt inom samhället i stort, medan vi i flera fall kunnat ana att dem som har nekat till medverkan inte är av samma uppfattning. Detta menar vi är beklagligt då vi riskerar att enbart få höra relativt likasinnade upplevelser kring det vi studerar. Slutligen, enbart två av våra nio respondenter är kvinnor, vilket eventuellt kan påverka hur de svarar på våra frågor då vi tror att könsskillnaderna som de facto finns i samhället kan avspeglas i hur saker uppfattas olika av olika individer, vilket övriga respondenter också gett uttryck för.

6. Resultat och analys

I följande avsnitt kommer vi presentera de teman vi funnit genom kodningsprocessen. Dessa teman kommer utgöra rubrikerna för avsnittet; under dessa kommer vi att redovisa citat, i vilka vi benämner respondenterna som R1, R2 och så vidare, och sedermera vårt resultat.

6.2 Domstolen – en objektiv och opartisk instans? / användandet av stereotyper

Med bakgrund i våra teorier anser vi det nästintill omöjligt att inte påverkas av de ovidkommande influenser, liksom stereotyper, som görs gällande i vårt samhälle. Genom Kahnemans och Tverskys teorier (1974) tydliggörs de processer som, enligt Kahnemans (2011) senare text, sker på en omedveten nivå; vi påverkas i större grad än vi förstår (s. 52). En av de första frågorna till våra respondenter blev således huruvida domstolarna efterföljer de paragrafer inom regeringsformen som reglerar att domstolen skall agera opartiskt och

objektivt. Respondenterna gav till en början relativt samstämmiga svar; i stort var de inte särskilt kritiska. De menar bland annat att domstolarna håller en hög nivå och att det finns en strävan efter objektivitet hos de flesta inom väsendet.

R7: Jag upplever att domstolsväsendet efterföljer den paragrafen på ett i huvudsak korrekt sätt. Jag upplever att domstolsväsendet agerar i huvudsak opartiskt och objektivt.

Samtliga respondenter svarar dock att de har upplevt en viss skillnad i hur exempelvis åklagare och/eller domare har agerat i förhandlingar där gärningspersonen är en man jämfört med när den samma är en kvinna. Åtta av nio respondenter nämner att en eventuell skillnad i bedömningen kan variera beroende på domaren och dennes bild av olika människor. De vittnar om situationer där domare på uppenbart vis talat om, för fallet, irrelevanta fakta:

R3: Det varierar mellan domare. Jag har hört vissa prata om vad den tilltalades mamma och pappa kommer från för land och sådär.

De flesta respondenter förklarar vidare hur man som försvarare anpassar strategi utifrån vem som är domare:

R2: Man kan tänka ”okej, det är han eller hon, då kan det slå fel så nu måste vi jobba så här...”

En annan respondent ger även ett exempel som tydliggör hur pass medveten försvaret kan vara om en domares inställning och arbetssätt:

R1: Det är bara att ta en sann anekdot som exempel. Advokat XXX hade mål i Stockholms tingsrätt, eller rådhusrätten som det hette då. Där fanns det en domare som hette YYY, skicklig kille, han var på narkotikaavdelningen. Men när advokat XXX kom till rätten en gång och skulle ha en häktningsförhandling så frågade han vaktmästaren

”Vem är det som är domare?”

”Ja, det är YYY.”

”Jaha, ja men då behöver jag inte ta av mig galoscherna.”

Han visste att då kommer ett häktningsbesked på fem minuter.

Av dessa berättelser kan vi förstå att förhandlingen till viss del är avhängigt vem som är domare. Vi diskuterar även frågor om vilka grunder som kan vara centrala i ett mål; olika faktorer varpå grunden för en åtskillnad kan uppstå. I svaren berörs flertalet faktorer som har en viss inverkan på hur dessa skillnader görs, som inte har någon koppling till kön och föreställningar om genus. Dessa faktorer rör bland annat klädsel, utseende och mängd accessoarer.

R3: Ja, absolut, utseendemässigt och hur man är klädd. Sitter du där med handfängsel och fotfängsel och kriminalvårdens gröna kostym så är det klart att de som sitter i domstolen tittar på dig på ett annat sätt. [...] Man ser ju till att de, om de har möjlighet, sätter på sig något annat. Sen får man ju inte överdressa dem heller, så att det ser ut som de har klätt ut sig. Man vet att det har betydelse, till exempel grå och blå färger ses som mer sanningsenliga hos människor än andra. Män ska inte ha mer än max tre accessoarer, ring, klocka, glasögon. Har man fler saker på sig tappar man i trovärdighet. Man ska inte visa tatueringar heller.

Det kan även röra sig om kulturell och etnisk bakgrund.

R4: Tyvärr upplever vi ofta att personer med någon form av utländsk bakgrund många gånger blir förfördelade.

Det är tydligt att klädsel och utseende är något som brottmålsadvokaterna upplever vara en faktor som påverkar synen på deras klienter, och att detta vidare är något man använder sig av som en strategi i en förhandling. Det framgår också av deras svar, att kroppsspråk, kommunikation och blickar spelar stor roll för trovärdighet och således bedömningen, i en förhandling varför dessa faktorer också är föremål för bearbetning inför mötet med domstolen.

R2: Faktorer som dessa ska inte påverka människor, men det gör det [...] Jag säger till mina klienter att de inte ska ha till exempel väldigt exklusiva smycken på sig. Inte uppklätt eller nedklätt. Vi pratar om hur man för sig i rummet, inte famla, inte avbryta, inte blänga på någon och vara utåtagerande.

R8: Allt i salen spelar in. Kön kanske inte är det centrala alla gånger, utan snarare vad man förmedlar i kroppsspråk och hur man talar. Som det gamla uttrycket säger; hel och ren.

Fler respondenter beskriver språket och vikten av att uttrycka sig tydligt och bra, som en viktig del av trovärdigheten och pålitligheten av den åtalade. En av respondenterna drar en parallell till ämnet för vår studie, nämligen frågan om genus och eventuella stereotypiseringar av kvinnor och män:

R3: Kvinnor ser ju oftast mjukare ut, och de är mer sociala och kan prata bättre och kan oftast uttrycka sina känslor på ett annat sätt än män, vilket innebär att de har lättare att få med sig människor.

Respondenten fortsätter med ett citat som går helt i linje med Russells (2013) teori om kvinnan som gärningsperson:

R3: Jag tror att det är någon form av stereotypi att man oftast tillskriver kvinnan mjuka värden som är i grunden goda, skulle hon ha gjort något ont så är det bara en tillfällighet, inget som ligger i hennes personlighet.

Utseende, uttryck, språk och uppförande är således faktorer som verkar spela en stor roll i uppfattningen och därmed bedömningen av den åtalade. Dessa faktorer är sålunda sådana som ligger utanför själva bevisningen; hurvida man gjort sig skyldig eller inte finns det bara ett svar på. Man kan inte göra sig mer eller mindre skyldig till ett brott på några andra grunder än de omständigheter som rör brottet. Låter man sig som domare påverkas av andra faktorer blir trovärdighet i allmänhet och objektivitet i synnerhet, två godtyckliga begrepp. En av respondenterna svarar:

R3: Det är inte så att de som jobbar i domstolar är bättre skapta för att se om folk ljuger, det är ju lika för alla människor. Det finns en övertro hos många som jobbar inom domstolar, att man faktiskt kan avgöra om någon ljuger eller talar sanning. Man säger att det finns undersökningar som pekar på det men man vet ju att det är helt nonsens.

Ingen är enligt respondenten bättre lämpad än någon annan att avgöra trovärdigheten i bevisningen. Av detta citat kan också förstås att influenserna vi talar om är allmängiltiga, ingen kan svära sig fri från dem. Dessa synsätt kan härledas till den primingeffekt som Kahneman (2011) beskriver, där fler stimuli leder till en viss undermedvetet associerad respons (s. 52-53). Hur vi associerar och således uppfattar något eller någon är följaktligen ett resultat av våra redan befintliga idéer och tankar. Detta innebär dock givetvis en variation i associationer beroende på vilka tankar och idéer som redan är befintliga hos den som associerar. Vidare ger även Strossner och Heuer (1996) en presentation om föreställd överlägsenhet, som kan göras gällande i samspelet med andra människor tillika bedömningen

av dem. De menar att en uttalad föreställd överlägsenhet gällande olika grupper kan leda till faktiska skillnader i behandlingen av tillhörande gruppmedlemmar (s. 726). På så sätt menar vi att till exempel en medial framställning av en viss grupp kan påverka uppfattningen av dessa. Detta kan appliceras på exempelvis kvinnan, då hon i de flesta fall beskrivs som offer/manipulerad/svag/utsatt, vilket kan vara orsaken till att hon döms på ett annat sätt än mannen.

R6: [...] i branschen brukar man skämta om att kvinnorna döms utifrån den rosa lagboken.

Prejudikat är ett juridiskt begrepp av hur ett domslut fungerar som vägledning i efterföljande ärenden med liknande omständigheter. Om vi leker med begreppet kan vi placera det inom ramen för kognitionspsykologi i form av associationsprocesser, och således skapa en förståelse för hur bland annat en första primingprocess kan komma att påverka senare associationer och följaktligen kommande uppfattningar. Låt oss kalla det för en *prejudicerande uppfattning*; en uppfattning som kommer att vägleda oss till att förstå människor som ger ett liknande intryck, på samma sätt. Således kan vi även förstå kategoriseringar av människor som en sorts praxis som vi ständigt återkommer till. I enlighet med det Stroessner och Heuer (1996) skriver är det svårt att slå sig fri från exempelvis föreställd överlägsenhet när den idén väl är skapad.

På frågan om hur de upplever att stereotyper gör sig synliga och hur dessa kan påverka bemötandet av den tilltalade, svarar samtliga att de i vissa fall kan uppleva ett tydligt stereotypiskt förhållningssätt i rättssalen. En av respondenterna återger att hen kan uppleva att det finns en stereotypisering utifrån hur en gärningsperson förväntas agera:

R4: Där det kan bli väl stereotypiskt inom rättstillämpningen är vid vissa typer av bevisvärdering, när rätten beaktar hur folk borde, eller kanske i normalfallet brukar reagera inför en viss situation.

Flera av respondenterna återger vidare att dessa stereotypers närvaro i förhandlingarna inte per automatik innebär att det syns i påföljdsfrågan:

R2: Jag tror inte att man i första hand ska tänka att det är nån form av diskriminering, positiv eller negativ, som äger rum. Så är vi fostrade. Man borde tänka: okej, det kanske är någon omständighet som jag inte har koll på [...]

Vidare uppger samma respondent att det ändå kan misstänkas skina igenom i en del fall, något andra respondenter också gett uttryck för. Återigen nämns den så kallade “rosa lagboken”:

R2: Ibland kanske man tänker att det måste vara kön, att den rosa lagboken slår igenom [...]

Utifrån samstämmiga svar om att förutfattade meningar görs gällande i rättssalen frågar vi hur respondenterna tänker kring så kallade blinda förhandlingar; där de som dömer inte får se den åtalade eller ta del av dennes etnicitet/kön/namn. Samtliga respondenter uppgav att de tyckte detta både är en omöjlighet samt att det vore negativt för deras klienter.

R1: Ja, jag förstår att tanken skulle vara då att man frigörs från alla de här föreställningarna som vi har om andra människor och så vidare, men det ingår också i det där.

R9: Nej, det vore till direkt nackdel för min klient. Jag måste visa upp varför han borde få ett lägre straff och det gör han ju egentligen bäst själv, med minspel och allt sånt.

Till vår förvåning då de flesta respondenter till stor del anser domstolen vara objektiv; betonar en av respondenterna särskilt att de stora förlorarna i en blind förhandling vore kvinnorna.

R3: Ja, den som skulle förlora på det är ju då kvinnan. Det är jag helt övertygad om.

På frågan om det går att använda dessa stereotyper till fördel, eller nackdel, för den åtalade, och om det faktiskt görs, svarar majoriteten av respondenterna att de använder sig av allt som kan vara till hjälp för den åtalade, för att hen ska få ett så lindrigt straff som möjligt.

R2: [...] man kan använda hennes utsatthet på ett annat sätt [...] finns det omständigheter som gör att min klient kan få det bättre så kommer jag använda mig av det.

R1: [...] ett rättsfall där HD nämner att hon har minderåriga barn och det kommer att bli väldigt tungt för henne att vara avskild från barnen liksom för barnen att vara avskild från

sin mamma, och därför sätter de ner straffet. Och det resonemanget för man ju inte när det gäller män.

En annan av respondenterna redogör för hens upplevelser av att domslut inte bara påverkas utifrån den tilltalades agerande, utan även utifrån föreställningar, tillika stereotyper, om hur offret förväntas agera och reagera.

R1: [...] kopplat till ett våldtäktsfall där kvinnan inte reagerar som förväntat. Men så enkelt är det ju inte [...]

Detta visar hur stereotyperna gör sig gällande på alla nivåer. Respondenternas upplevelser i fråga om stereotypers existens och strategin att använda dem tydliggör att dessa påverkar i rättssalen. Detta trots att det bland annat i regeringsformen finns reglerat att rätten ska genomsyras av opartiskhet samt objektivitet. Med stöd i våra teoretiska förklaringsmodeller går det, enligt Kahneman (2011), inte att någonsin bli helt fri från kognitiva snedvridningar, det vill säga de systematiska mönster då vi avviker från rationella omdömen, som i sin tur leder till ologiska slutledningar i bedömningen av människor. Han menar att det mesta i dessa bedömningar sker helt omedvetet; tillika genom associationsprocesser (Ibid.:52). Vi kan genom våra teorier om bilden av den traditionella förövaren och det ideala offret (Christie, 2001), roller vilka tillskrivs mannen respektive kvinnan, dra slutsatsen att det sedermera kan vara svårt att se kvinnan som gärningsperson.

Hur hanterar man då inom domstolsväsendet att stereotypisering, som är en sorts kognitiv snedvridning, finns och påverkar? Samtliga respondenter är överens om att det är svårt att belägga vilka faktorer som leder till vad; deras upplevelser är trots detta att domstolarna gör sitt yttersta för att stå fria från att kognitiva snedvridningar påverkar utfallet av domarna. Fler av respondenterna uttrycker vidare att de upplever att det finns en fara i att dra för stora kopplingar på det som händer i rättssalen, utifrån tanken om stereotypisering; man måste ha tilltro till att rättssamhället i möjligaste mån förhåller sig positivt till den lagreglerade objektivitet som finns. När vi utifrån våra teoretiska referensramar undersöker våra respondenters svar görs det tydligt att stereotyperna och föreställningarna om hur människor är slår igenom även i det rättsliga rummet. Att de existerar är må hända inte ett chockerande resultat av vår studie, detta med bakgrund i vår tidigare forskning som ger oss stöd i att det

sker inom nästan samtliga av samhällets sfärer, men frågan är vad det ger för konsekvenser. Kan stereotypisering ses som något positivt, då det i många fall används till kvinnan fördel? Leder den så kallade positiva användningen av stereotypisering av kvinnan till att mannen istället diskrimineras eller leder dess användning till att kvinnans roll, som det svagare könet, ytterligare reproduceras och cementeras, vilket i förlängningen kan leda till ett än större utanförskap för en redan utsatt grupp? Det är givet att det finns delar i en förhandling som behandlas objektivt och opartiskt, men då den åtalade blir en del av bevisningen och dennes utsaga utgör en grund för beslutet riskerar bedömningen att vara avhängigt dels på de föreställningar som genom de ovan nämnda processerna, produceras och reproduceras av de samma. Som titeln på vår studie insinuerar skall justitia vara blind; frågan är om hon är det. Som en av våra respondenter, R3, säger: “[...] man tror bara gott om en vacker människa”.

6.3 Kvinnan som det svagare könet/offre

Utifrån tidigare forskning kan vi utläsa att stereotypiseringarna gällande kvinnan tar sig uttryck i att hon ses som det svagare könet. I enlighet med Christies (2001) teorier om kvinnan som offer istället för förövare påverkar de kognitiva snedvridningarna (Schacter, 1999) vi gör, sedermera synen på kvinnan även i de fall hon är gärningsperson. För att tydliggöra hur respondenterna ger uttryck för detta har vi nedan valt att redovisa ett antal citat:

R6: Ett brott kan anses grovt om det begås av en man mot en kvinna men om en kvinna begår samma brott mot en man är det möjligt att brottet anses vara av normalgraden.

R5: Kvinnan har lättare för att bli sedd som offer.

R2: [...] om kvinnan tänker man kanske ”lilla gumman” medan man om mannen tänker ”ni är ju så aggressiva allihopa” [...]

Vidare ger en av respondenterna exempel på hur stereotypiseringen av kvinnan som det svagare könet, görs gällande även i fall då hon är offer, vilket går i linje med det som kallas normerande lagstiftning som syftar till att genom lag visa att ett fenomen eller en handling inte är acceptabel, och ämnar ändra människors syn på fenomenet, tillika deras beteende.

R2: [...] grov kvinnofridskränkning, som inte finns av normalgraden, är ju lagstiftarens sätt att sätta ner foten. Där gör man kvinnan en björntjänst genom att i all välmening

försöka trycka lite extra på att det finns en skillnad mellan folk och folk. Det kanske blir ett stigmatiserande fast det finns anledning till det. Det blir ett systemfel i och med att det är kvinnor som utsätts så mycket. Det försöker man komma tillrätta med genom hårdare straffsatser och annan rubricering.

Vi frågar vad respondenterna tror ligger bakom stereotypiseringar som rör kvinnan:

R6: Jag tror skillnaden kommer sig av fördomar, tankar kring kvinnor som det svagare könet.

R2: Det handlar nog om man inte kan ta till sig att hon är kriminell. Det är nåt fel på henne. En man som är aggressiv är inte så konstigt, men en kvinna! Det kan vi inte ta till oss.

Vi frågar respondenterna på vilka sätt åtskillnader av män och kvinnor tar sig uttryck i rättssalen:

R5: Man är mer benägen att ta det varligt [...]

R6: [...] min upplevelse är att kvinnor behandlas lite bättre, både åklagare och domstol har en mjukare ton och förhållningssätt.

R1: Det förekommer naturligtvis kvinnor som knivhugger sin man, då säger hon: ”nej, det gjorde jag inte” och ord står mot ord. Då finns det dem som frågar: ”slog du inte tillbaka?”, för att det ingår i det manliga beteendet. Särskilt om det är en man som slår en annan man, då förväntas mannen slå tillbaka. Slagsmål. Där får genusperspektivet utrymme.

R3: Det är lättare att få sympatier för en kvinna i ett brottmål än vad det är för en man. En kvinna kan göra ganska mycket men ändå komma undan med det.

Med bakgrund i teorin om en dualism mellan könen (Gemzöe, 2010) kan det tänkas att kvinnan inte kan ses som gärningsperson då mannen är det, utifrån en syn på gärningspersonen som stor och stark (Christie, 2001). Via respondenterna förstärks detta då nästan samtliga ger uttryck för en stereotypisering av kvinnan som svagare. Enligt Hellman (2010) sker det tidigt en kategorisering av människor utifrån kön, i vilken process vi tilldelar könen olika egenskaper eller attribut. Då indoktrineringen av detta sker från tidig ålder kan

det ligga till grund för bedömningar av människor senare i livet. De heuristiska processerna förenklar sedermera för oss när vi gör bedömningar så vi inte behöver anstränga det kognitiva mer än nödvändigt (Kahneman och Tversky, 1974). I det enskilda fallet, där kvinnan bemöts varligare och försvaret drar nytta av synen på henne som mer utsatt, kan det anses vara till fördel för henne. Genererar inte dessa stereotypiseringar att bilden av kvinnan som svag, hjälplös och utsatt reproduceras samt cementeras?

6.4 Den mänskliga faktorn

Genom intervjuerna uppkommer genomgående den mänskliga faktorn som central för de åtskillnader mellan människor som sker. Att det sker en åtskillnad i framställningen, utifrån föreställningar om genus, har tydligt framgått i de flesta intervjuer. Vi ställer frågan hur det kommer sig att dessa föreställningar “får” ta utrymme i bedömningarna. Majoriteten av respondenterna förklarar att detta kan härledas till den mänskliga faktorn, och det därigenom ibland finns en viss acceptans för att det sker.

R4: Det är människor som dömer, man kan aldrig till fullo skala bort den mänskliga faktorn vid bevisvärdering och synen på skuld.

Vi har redan berört ämnet i vår analys; den mänskliga faktorn påverkar våra bedömningar. Om vi ska förstå Kahneman och Tverskys paradigmskiftande bidrag om våra kognitiva processer i form av mänskligt omdöme, finns heuristiken och snedvridningarna där konstant. Det kan tyckas hopplöst.

R2: Hur mäter man folks tankar och värderingar, som kanske tom är omedvetna?

Likt Kahneman (2011) menar ovanstående respondent att dessa processer i mångt och mycket är undermedvetna (s. 52). Heuristiken innebär just att människor har en tendens att uppskatta något eller sannolikheten av en händelse genom vilken man med lätthet kan komma att tänka på ett exempel eller en förekomst av något (Kahneman & Tversky, 1974:1124-1131). Som heuristik kan härledas till just tillgänglighet av närliggande

information, kan den också komma att röra representativitet, där stereotyper matchas med den nuvarande personen som sedermera sammanfattas till någon form av allmän representation av en viss grupp eller typ.

Denna heuristiska procedur som en del av associationsprocessen, och sedermera de medföljande snedvridna slutledningarna, utgör just den mänskliga faktorn som våra respondenter nämner. På frågan om objektivitet verkligen kan existera inom rättsväsendet får vi följande svar:

R1: Det är spännande att du säger den objektiva instansen, tanken är just det att den ska vara det, men som jag brukar uttrycka det: de farligaste domarna från rättssäkerhetssynpunkt, är dom som anser sig vara 100% objektiva. ”Jag låter mig aldrig påverkas av några ovidkommande faktorer i mitt dömande”, om man har den inställningen kan man inte heller motverka. Man måste vara medveten om att det kan spela in. Annars kan man inte parera det.

Att döma rättssäkert innebär insikten om omöjligheten att vara just 100% objektiv. Detta föranleder frågan om hur många som besitter denna insikt. Och hur försäkras man sig om det? Att påstå sig vara helt objektiv är med bakgrund av studiens teorier, rent omöjligt. Att tala om snedvridningar, stereotyper och övriga så kallade systemfel skulle således kunna vara ett möjligt sätt för människor att öppna för nya synsätt och perspektiv. Synen på sociala strukturer som ett ständigt existerande system med allt vad det innebär, ser olika ut för samtliga. För att enas kring ett förhållningssätt och väcka kritiska tankar till liv, krävs ett forum.

R9: Ett problem vi har inom väsendet är att vi inte talar om objektivitet i dessa termer, alltså att bevisningen likt all information bedöms utifrån viss fördomsfullhet. Det är klart man kan tycka vad man vill och skriva en artikel om det, eller liknande, men då min roll som försvarare egentligen inte har med objektiviteten att göra så blir det ju inte att jag tar upp det direkt. Även om det är fel, kan jag i vissa fall dra nytta. Var skulle jag göra det? Vi sitter inte och utvärderar en rättsprocess på det sättet.

Samtliga respondenter menar att det inte finns något “inomgruppsligt” forum där dessa typer av frågor diskuteras. Advokatyrket utgår inte från någon objektivitetsplikt, men ingår i en stor

apparat i vilken dessa principer spelar en avgörande roll för hela dess trovärdighet. Några av våra respondenter vittnar om att de vid tillfällena har konfronterat domare med viss kritik, men att responsen i dessa fall har varit dålig. Att konfrontera eller kritisera domstolsväsendet verkar inte helt enkelt:

R3: Domstolarna säger att de inte är en arbetsförmedling, men det är de ju faktiskt. Det är många som är beroende av de förordnanden de får från domstolen, för att de ska kunna överleva. Då får man också en yrkesskada som innebär att man inte är speciellt tuff att stå upp för kärnvärden, utan man backar gärna med förhoppning om att man inte ska stöta sig med domstolarna och att man fortfarande ska få uppdrag i samma omfattning som tidigare. Tror jag i alla fall.

Att tala om, diskutera och vara öppen för de skillnader som existerar mellan människor och följaktligen hur människor bemöts, bedöms och hanteras, är, av vad vi kan förstå av historien, en avgörande punkt för förändring i både attityder och praktik, inte minst om man tittar på kvinnans emancipation. Inom yrkesgruppen för advokater verkar sådana forum dock inte existera.

Vi menar att den mänskliga faktorn utgör ett hot mot rättssäkerheten. Att uppnå en total rättvisa, objektivitet och opartiskhet och en fullkomlig blindhet verkar av allt att döma vara en omöjlig uppgift. Utifrån svar vi fått i intervjun hamnar vi en diskussion med en av respondenterna; är det fel att människor bedöms olika och finns det vissa omständigheter, vad gäller exempelvis kvinnans situation generellt, som bör tas i beaktning vid bedömning av ett fall?

R1: I grunden är det ju fel. Naturligtvis. Kvinnor och män är lika värda med lika rättigheter. [...] Samtidigt har kvinnor som kollektiv en annan livserfarenhet än män, de har upplevt underordningens olika mekanismer. Det kan man då tänka sig att man tar hänsyn till i det individuella fallet. Det är en väldigt knepig fråga. Då kan ju en man i samma mottagning säga, ”nu blir jag diskriminerad för att jag är en man”.

Lagen om grov kvinnofridskränkning (SFS, 2013:367) är en lag som är anpassad till kvinnans fördel, och som därigenom kan förstås som en lag som rymmer en viss hänsyn till den

ojämlika maktbalansen i samhället. Detta föranleder ett samtal om lagen som normerande kraft med två av våra respondenter.

R9: Lagen om grov kvinnofridskränkning är en väldigt bra lag som är helt konstruerad på konsekvenserna av ett strukturellt samhälle. Det är som diskussionen om samtyckeslagen egentligen. Trots att bevisning i de fall där samtyckeslagen kan komma att diskuteras är svår att ta fasta på, är en sådan lag ett statement för vad som är rätt och fel. Det sänder ut signaler.

En annan svarar:

R2: En samtyckeslag skulle ge signaler om vad samhället tycker är okej och inte. Det finns ju en idé om lagen som normerande av värderingar.

Dock påpekar en av respondenterna en möjlig problematik med anpassade lagar (se avsnitt 6.3). Trots att det finns en välmenad tanke med att anpassa vissa lagar, kan detta också producera och reproducera de existerande normerna; såsom kvinnan som det svagare könet. Dock är det få som skulle motsätta sig denna lag. Dock kanske dessa lagar flyttar fokus från något betydligt mer komplicerat.

R2: [...] det behövs ju nytänk. Det ni gör nu behövs det mer av. Sånt påverkar lagstiftning och det är viktigt. Man pratar om att ändra straffsätser istället för systemet.

Lagar som syftar till att gynna utsatta grupper har uppkommit av ett behov och är därför viktiga, inte minst på grund av de signaler dessa lagar sänder ut. Men hur vi än vänder på frågorna landar vi i samma diskussion; systemets slutgiltiga ansvar för att uppfylla principen om objektivitet och opartiskhet. Vi frågar våra respondenter vad de tror är lösningen på dessa problem. Den blinda förhandlingen vi föreslagit är inte genomförbar. I de flesta intervjuer landar vi återigen i att det är svårt att komma till bukt med problemen på grund av exempelvis den mänskliga faktorn som ligger i vår väg. En av respondenterna svarar dock:

R3: Vad man skulle kunna göra är att man gör påföljdsvalet anonymt. Om du har alla omständigheter i ett visst mål, och du har en annan domare som bedömer påföljden så har du fått en anonymitet som innebär att det blir likhet i påföljdsval. Där behöver man inte nämna namn eller att det är en kvinna och så vidare, det är väl egentligen helt oväsentligt i sammanhanget.

Genom att göra ett anonymt påföljdsval skulle principen om likhet inför lagen vara skyddad. Problematiken med att tala om objektivitet och opartiskhet inom en instans där människor dömer har vi redan avhandlat; det är omöjligt. Detta skapar problem, inte minst gällande trovärdigheten för domstolsväsendet.

Då de teman vi avhandlar i avsnittet ovan leder in på varandra har vi valt att föra ett slutgiltigt resonemang under följande avsnitt, där vi tar ett mer övergripande tag om problematiken kring dessa frågor.

7. Avslutande diskussion

I följande avsnitt redogör vi för vår avslutande diskussion och slutsatser utifrån resultatet i vår studie. Avslutningsvis ger vi förslag på framtida forskning utifrån de forskningsluckor vi kunnat finna i arbetet med vår studie.

7.1 Diskussion och slutsatser

Syftet med följande studie har bestått i att undersöka brottmålsadvokaters erfarenheter kring genusdimensioners betydelse på domstolsprocesser. Intervjuer med denna grupp har lett oss in på diskussioner kring och analys av principen om objektivitet och opartiskhet i allmänhet, kopplat till genus i synnerhet. Vi har genom våra respondenter givits inblick i hur stereotyper kring manligt respektive kvinnligt framställs och sedermera inverkar på processerna inom rättsväsendet. Sammanfattningsvis kan vi konstatera att upplevelsorna kring genus och könsskillnader varierar, men att ingen förnekar att de finns och görs gällande i bemötande och framställning av klienterna, samt i fråga av påföljd. Det som med tydlighet framkommit är att objektivitet och opartiskhet inom rättsväsendet inte existerar. Genom respondenternas svar har det framkommit att fler faktorer än kön spelar en avgörande roll i uppfattningen av och sedermera påföljdsvalet för den åtalade. Klädsel, språk, utseende och uppförande är ytterligare avgörande faktorer. Av respondenternas svar blir det tydligt att faktorer som ett vårdat yttre, en förmåga att tala om känslor samt en mjuk uppsyn, är förknippade med kvinnan. Detta får stöd i vår tidigare forskning, som visar att flickor redan tidigt indoktrineras med att vårda dessa egenskaper samt yttre attribut (Hellman, 2010). Med detta som utgångspunkt, kopplat till den bakomliggande stereotypen om kvinnan som utsatt, svag och i grunden mjuk och omhändertagande, upplever våra respondenter att förhandlingarna

gentemot en åtalad kvinna genomförs mer varsamt. Detta kan vidare härledas till en tanke om att den kriminella är en man och att det kan vara svårt att ta till sig att förövaren kan vara en kvinna (Christie, 2001). Således kan även utfallet av domar påverkas, vilket flera av respondenterna vittnat om genom att hänvisa till fall där det i bedömningsfrågan fokuserats på klienten som mamma, vilket i fråga om ett fängelsestraff skulle innebära ett traumatiskt avsked från barnen. Respondenterna vittnar även om stereotypa föreställningar om att fängelset inte är en plats för kvinnan.

De flesta respondenter upplever dock att domstolarna eftersträvar den objektivitet och opartiskhet som regleras i regeringsformen (1974:152), och att de i huvudsak utför ett bra arbete. Dock framgår, som ovan nämnt, att samtliga upplever stora problem i att bedöma helt objektivt och opartiskt, med hänvisning till den mänskliga faktorn som grund för begränsningarna. De ger tydliga exempel på hur attityder i förhandlingar och bedömningar varierar bland annat beroende på domaren i målet. Utifrån respondenternas upplevelser ser vi en problematik i att kalla domstolsväsendet objektivt, när vi genom deras berättelser kan utläsa att det inte ser ut så i praktiken; hur man efterföljer principerna blir således godtyckligt. Antingen är man objektiv och opartisk, eller så är man det inte; det går inte att vara objektiv till viss del. Utifrån vår nyfunna kunskap om kognitionsprocesser och bedömningsprocesser, ser vi det viktigt att betona att dessa kognitiva snedvridningar, vilka dessa godtyckliga bedömningar vilar på, inte sker medvetet. I enlighet med Kahneman (2011) går det därför inte att någonsin helt svära sig fri från dessa.

Utifrån respondenternas utsagor finns det inte något forum att arbeta med och diskutera hur man inom domstolsväsendet ska förhålla sig till samt hantera detta. Vi anser att ett sådant forum är av största vikt då allmänheten har en tillsynes hög tilltro till, och vidare förväntningar på, domstolsväsendet som en objektiv instans. Att forum för dessa frågor inte existerar är, enligt oss, ett tecken på att det även inom kåren finns en övertro på dem själva som objektiva, vilket genomsyrar domstolsväsendet. Detta bekräftas genom flera av våra respondenter, som genom olika tillbakablickar återger hur domare öppet nekat till att de skulle påverkas av andra omständigheter än den rena bevisningen och således fullkomligt förkastat att det sker; "Jag har aldrig under mina 35 år varit med om att vi dömt olika [...]". Förutom bristen på forum där diskussioner kring detta förs, har vi, genom respondenternas redogörelser, förstått att även juristutbildningen upplevs brista i frågan kring objektivitet i förhållande till exempelvis genus och dess inverkan på rättsprocesser.

Detta sammantaget föranleder oss till stora frågor om rättssäkerhet som grundpelare i samhället; kan en demokrati påstå sig vara rättssäker när objektivitet och opartiskhet inte fullt ut existerar? Vi menar att principer som likhet inför lagen haltar, eller för att dra en våghalsig koppling, inte finns. När det i lag är reglerat att rättsväsendet skall genomsyras av likhet inför lagen, objektivitet samt opartiskhet är det av yttersta vikt att detta efterlevs. Ett första steg i en process att uppnå detta anser vi vara erkännandet av de begränsningar och brister som de facto existerar; något som visar sig existera i allt från statistik till respondenternas utsagor. Utifrån ett erkännande torde det således bli lättare att parera och hantera att den mänskliga faktorn står i vägen för neutrala bedömningar. Att till en början erkänna och sedermera arbeta med den mänskliga faktorn, vari stereotypisering produceras och reproduceras, borde vara en av de viktigaste uppgifterna för domstolsväsendet att arbeta med. Principerna om objektivitet och opartiskhet utgör grunden varpå hela rättssäkerheten vilar.

Vi anser att domstolsväsendet, som en av grundpelarna för hela demokratin, bär ett särskilt stort ansvar i att utjämna skillnader mellan olika grupper. Genom att rättsväsendet inte efterföljer de åtaganden, i form av objektivitet, som de genom regeringsformen har, riskerar detta att färga av sig på andra delar av samhället; likt en prejudicerande dom agerar vägledande för kommande bedömningar. Förutom att det i sig är fel att göra bedömningar delvis utifrån irrelevant information, väcks frågan om vad detta gör med de grupper som stereotypiseras. Utifrån vårt syfte så ställer vi oss frågan om bilden av kvinnor som utsatt grupp ytterligare reproduceras genom domstolsväsendets stereotypiseringar; trots att hon på individnivå kan dra fördel av det. Vi menar att jämställdheten måste sträcka sig ända in i domstolsväsendet; kvinnor som grupp blir lidande av dessa föreställningar då hon, i de fall hon går emot bilden av den typiska kvinnan, inte kan hållas ansvarig för sina gärningar. Detta anser vi bidra till att hon förhindras att fullt ut erkännas som självständig.

7.2 Förslag på framtida forskning

I arbetet med vår studie har vi upplevt att det finns ett kunskaps- och forskningsglapp vad gäller kvinnan som gärningsperson, men främst rättsväsendet i stort; hur det förhåller sig till normer och värderingar kontra den lagstadgade objektivitet och opartiskhet som står skriven. Vi har valt att fokusera vår studie kring brottmålsadvokaters upplevelse och erfarenheter kring genusdimensioners betydelse för domstolsprocessen, men har genom arbetets gång

insett att ämnet är betydligt mer komplext än vad vi först trodde. Vi efterfrågar forskning som berör frågor kring just objektivitet och opartiskhet inom domstolsväsendet i stort men även inom andra delar av rättsväsendet såsom exempelvis polismyndigheten och dess utredningsprocess, bemötande och behandling inom kriminalvården etc. Vi anser att forskning rörande objektivitet inom rättsväsendet i stort är oerhört viktigt då rättsväsendet, återigen, är en av demokratis grundpelare.

8. Referenser

Tryckta källor

- Banaji, M.R. & Greenwald, A.G. 1995. Implicit Social Cognition: attitudes, self-esteem and stereotypes. *Psychology review*. (102: 4-27).
- Bodenhausen, G.V. & Macrae, C.N. 2000. Social cognition: thinking categorically about others. *Annual review of psychology*. (51:93-120).
- Bryman, A. 2011. *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber.
- Christie, N. 2001. Det idealiska offret. I Åkerström, M. & Sahlin, I. (red.). *Det motspänstiga - offret*. Lund: Studentlitteratur. (46-63).
- Connell, R.W. 2005. *Masculinities*. Cambridge: Polity press.
- Creswell, J.W. 2013. *Qualitative Inquiry and Research Design. Choosing Among Five Approaches*. London: SAGE Publications Inc.
- Englich, B. & Mussweiler, T. 2001. Sentencing under uncertainty: Anchoring effects in the courtroom. *Journal of Applied Social Psychology*. (31(7):1535-1551).
- Gaunt, D. 1983. *Familjeliv i Norden*. Stockholm: Gidlund.
- Gemzöe, L. 2010. *Feminism*. Stockholm: Bilda.
- Gilovich, T. & Griffin, D. 2002. Introduction – heuristics and biases: then and now. I Gilovich, T., Griffin, D. & Kahneman, D. *Heuristics and biases – the psychology of intuitive judgement*. (ed.). Cambridge: University press. (1- 18).
- Goffman, E. 2011. Stigma. *Den avvikandes roll och identitet*. Stockholm: Norstedts. (Originalalets titel: *Stigma. Notes on the management of spoiled identity*. Prentice Hall, Inc., 1963).
- Grönlund, A., Halldén, K. & Magnusson, C. 2017. A Scandinavian success story? Women's labour market outcomes in Denmark, Finland, Norway and Sweden. *Acta Sociologica*. (60(2): 97-119).

Halldén, K. 2011. *What's Sex Got To Do With It? Women and Men in European Labour Markets*. Swedish Institute for Social Research Dissertation Series Number 85. Stockholm University, Sweden

Hirdman, Y. 1988. *Genussystemet – teoretiska funderingar kring kvinnors sociala underordning*. Rapport 23. Uppsala: Maktutredningen.

Kahneman, D. 2011. *Thinking, fast and slow*. London: Penguin books ltd.

Khaneman, D. & Tversky, A. 1984. Choices, values and frames. *American psychologist, American psychologist association*. (4:341-350).

Kordon, S. & Wetterqvist, A. 2006. *Gärningsmannen är en kvinna – En bok om kvinnlig brottslighet*. Stockholm: Bokförlaget DN.

Lander, I., Pettersson, T. & Tiby, E. 2003. *Feminiteter, maskuliniteter och kriminalitet* (red.). Lund: Studentlitteratur AB.

Lambrosso, C. & Ferrero, G. 1893. *La donna delinquente: la prostituta e la donna normale*. Turin: Roux.

Mckee, G.R. & Shea, S.J. 1998. Maternal filicide: a cross-national comparison. *Journal of clinical psychology*. (54:679-687).

Marklund, F. 2003. Kvinnors och mäns kriminella karriärer. I Lander, I., Pettersson, T. & Tiby, E. *Feminiteter, maskuliniteter och kriminalitet* (red.). Lund: Studentlitteratur AB. (267-289).

Pettersson, T. 2003. Våld som iscensättning av femininitet? I Lander, I., Pettersson, T. & Tiby, E. *Femininiteter, maskuliniteter och kriminalitet* (red.). Lund: Studentlitteratur AB. (139-152).

Pollack, O. 1953. *Kvinnan som brottsling*. Stockholm: Hugo Gebers förlag.

Radosh, P. 2002. Reflections on women's crime and mothers in prison: a peacemaking approach. *Crime and delinquency*. (48:300-315).

Roberts, A.R. 1996. Battered women who kill: A comparative study of incarcerated participant with a community sample of battered woman. *Journal of family Violence*. (11:291-304).

Russel, B. 2013. *Perceptions of female offenders: How stereotypes and social norms affect criminal justice responses*. New York: Springer.

Schacter, D.L. 1999. The seven sins of memory – insights from psychology and cognitive neuroscience. *American psychologist. American psychological association*. (54:182-203).

Silverman, R.A. & Kennedy, L.W. 1988. Women who kill their children. *Violence and Victims*. (3:113-127).

Snare, A. 1991. Kvinnors laglydighet och brottslighet. *Kvinnovetenskaplig tidskrift*. (12: 27-39).

Stroessner, J. S. & Heuer, B. L. 1996. Cognitive bias in procedural justice: formation and implications of illusory correlations in perceived intergroup fairness. *Journal of Personality and Social Psychology*. (71:717-728).

Thompson, M. 2010. Race, gender, and the social construction of mental illness in the criminal justice system. *Sociological perspectives*. (53:99-126).

Thorild, Thomas. 1793. *Om qvinnökönets naturliga höghet*. Kiöbenhavn: Johan Rudolph Thiele.

Tomaskovic-Devey, D. & Skaggs, S. 2003. Sex segregation, labour process organization and gender earnings inequality. *American Journal of Sociology*. (108:102–128).

Trost, J. 2010. *Kvalitativa intervjuer*. Lund: Studentlitteratur AB.

Tversky, A. & Kahneman, D. 1974. Judgement under uncertainty: Heuristics and biases. *Science*. (185:1124-1131).

Vetenskapsrådet. 2002. *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet.

Wilson, T. D., Centerbar, D. B. & Brekke, N. 2002. Mental Contamination and the debiasing

problem. I Gilovich, T., Griffin, D. & Kahneman, D. *Heuristics and biases – the psychology of intuitive judgement*. (ed.). Cambridge: University press. (185-200).

Yourstone, J. 2008. *Violent female offenders: Facts and preconceptions*. Stockholm: Psykologiska institutionen, Stockholm Universitet.

Yourstone, J., Lindholm T. & Kristiansson, M. 2008. Women who kill: A comparison of the psychosocial background of female and male perpetrators. *International Journal of Law and Psychiatry*. (31:374–383).

Författningar och lagtexter

SFS 1942:740. *Rättegångsbalken*. Lund: Studentlitteratur AB. (tredje uppl.). Stockholm: Justitiedepartementet.

SFS 1974:152. *Regeringsformen*. Lund: Studentlitteratur AB. (tredje uppl.). Stockholm: Justitiedepartementet.

SFS 2013:367. *Kvinnofridskränkning*. Lund: Studentlitteratur AB. (tredje uppl.). Stockholm: Justitiedepartementet.

SFS, 2008:567. *Diskrimineringslagen*. Lund: Studentlitteratur AB. (tredje uppl.). Stockholm: Justitiedepartementet.

Otryckta källor

Anell, E. 2016. *Kvinnor får lägre prioritet i vården – män norm inom medicinsk forskning*. Forskning.se. <http://www.forskning.se/2016/02/15/ge-ratt-var-d-kvinnors-och-mans-kroppar-reagerar-olika-pa-behandling/> (Hämtad 2017-04-25).

Brå. 2014. *Förebygg våld i nära relationer*. Brottsförebyggande rådet. <https://www.bra.se/bra/forebygga-brott/vald-i-nara-relationer.html#> (Hämtad 2017-05-09).

Brå. 2008. *Brottsutvecklingen i Sverige fram till år 2007*. Rapport 2008:23. Stockholm: Brottsförebyggande rådet. <http://se.avoiciformen.com/feminism/ar-det-inte-dags-att-lata-kvinnor-fa-vaxa-upp/> (Hämtad 2017-05-09).

Brå. 2017. *Kriminalstatistik 2016 misstänkta personer slutlig statistik*. Brottsförebyggande rådet.

http://www.bra.se/download/18.5484e1ab15ad731149e3a822/1490859133835/Sammanfattning_misstankta_2016.pdf (Hämtad 2017-04-21).

Hellman, A. 2010. *Kan Batman vara rosa?* Diss. (sammanfattning), Göteborgs universitet.

https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/22776/2/gupea_2077_22776_2.pdf (Hämtad 2017-04-25).

Kriminalvården. 2015. *KOS 2015. Kriminalvård och statistik 2015*. Norrköping:

Kriminalvården digitaltryck 2016.

<http://www.kriminalvarden.se/globalassets/publikationer/kartlaggningar-och-utvarderingar/kos-2015---kriminalvard-och-statistik.pdf> (Hämtad 2017-04-21).

Rose, J. 2005. Vår jämställdhet kräver att vi är lika. *Forskning och framsteg* 6/2005.

<http://fof.se/tidning/2005/6/var-jamstallldhet-kraver-att-vi-ar-lika> (Hämtad 2017-05-08).

Statens folkhälsoinstitut. 2009. *Varför drabbas kvinnor oftare av oro, ångest och depression?*

Stockholm: Strömberg. <https://www.folkhalsomyndigheten.se/pagefiles/12276/R2009-08-Varf%C3%B6r-drabbas-kvinnor-oftare-oro-angest-webb.pdf> (Hämtad 2017-04-26).

Statens medieråd. 2017. *Kvinnor och män i medier*. Stockholm: Statens medieråd.

<https://statensmedierad.se/larommedier/kallkritikvemvadvarfor/kvinnorochmanimedier.425.html> (Hämtad 2017-05-08).

Statistiska centralbyrån. (1). 2016. *Kvinnor har lägre lön, inkomst och pension än män*.

Örebro: SCB. http://www.scb.se/sv/_/Hitta-statistik/Statistik-efter-amne/Levnadsforhallanden/Jamstallldhet/Jamstallldhetsstatistik/12252/12259/Behallare-for-Press/406481/ (Hämtad 2017-04-26).

Statistiska centralbyrån. (2). 2016. *Var fjärde i Sverige är högutbildad*. Örebro: SCB.

<http://www.scb.se/hitta-statistik/sverige-i-siffror/utbildning-jobb-och-pengar/befolkningens-utbildning/> (Hämtad 2017-04-26).

Sveriges advokatsamfund. (1). u.å.. *Att bli advokat*. Sveriges advokatsamfund.

<https://www.advokatsamfundet.se/Att-bli-advokat/> (Hämtad 2017-04-27).

Sveriges advokatsamfund. (2). u.å.. *Andra lagregler om advokater*. Sveriges advokatsamfund. <https://www.advokatsamfundet.se/Advokatetik/regler-om-advokatetik/Andra-lagregler-om-advokater/> (Hämtad 2017-04-27).

Sveriges advokatsamfund. (3). u.å.. *Stadgar för Sveriges advokatsamfund*. Sveriges advokatsamfund. <https://www.advokatsamfundet.se/Advokatetik/regler-om-advokatetik/Stadgar-for-Sveriges-advokatsamfund/> (Hämtad 2017-04-27).

Sveriges advokatsamfund. (4). u.å.. *Vägledande regler om god advokatsed*. Sveriges advokatsamfund. <https://www.advokatsamfundet.se/Advokatetik/regler-om-advokatetik/Vagledande-regler-om-god-advokatsed1/> (Hämtad 2017-04-27).

Medlingsinstitutet. 2016. *Löneskillnaden mellan kvinnor och män. Vad säger den officiella lönestatistiken?* Stockholm: Medlingsinstitutet, E-print.
http://www.mi.se/files/PDF-er/att_bestalla/loneskillnader/skillnaden15.pdf (Hämtad 2017-05-09).

Ulfsson Eriksson, Y. 2006. *Yrke, status och genus*. Diss. (sammanfattning), Göteborgs universitet. https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/16843/4/gupea_2077_16843_4.pdf (Hämtad 2017-04-26).

Vetenskapsrådet. 2011. *God forskningssed*. Stockholm: Vetenskapsrådet.
<https://publikationer.vr.se/produkt/god-forskningssed/> (Hämtad 2017-04-26).

Bilaga 1

Intervjuguide

Område: *Personlig bakgrund till yrket*

1. Vad fick dig att vilja bli brottmålsförsvarare?
2. Hur många år har du varit verksam som jurist samt inom vilka områden?

Område: *Domstolens förhållande till de kända stereotypiseringar som görs gällande i samhället/den lagstiftning som ska förhindra detta*

3. Hur upplever du att domstolsväsendet efterföljer den paragraf inom regeringsformen som reglerar att domstolen skall agera opartiskt och objektivt?
4. Enligt din mening; hur förhåller sig domstolsväsendet till de stereotyper som genomsyrar de flesta områden i samhället? / Anser du att det finns tendenser till stereotypiska färgningar även inom domstolsväsendet? Har du i så fall något exempel på detta?
5. Finns det, från åklagarsidan eller försvararsidan, någon situation där stereotyper kan användas till fördel antingen för eller emot den åtalade?
6. Om du anser att stereotyper kan användas som ett verktyg från den ena eller andra sidan, utveckla gärna hur.

Område: *Synen på kvinnan i rättssalen*

7. Har du någon gång i din roll som försvarare företrätt en kvinna?
8. Om ja: Har du upplevt en skillnad i hur åklagarsidan agerar under en förhandling i fall då gärningspersonen är en kvinna jämfört med när den samme är en man?
9. I så fall på vilket sätt? Återge gärna exempel.
10. Upplever du att finns en skillnad i hur män och kvinnor döms i liknande fall?
11. Om ja: Vad tror du att dessa skillnader kommer av?

12. Upplever du att det finns en skillnad i hur kvinnliga respektive manliga gärningspersoner framställs beroende på om åklagaren är en man eller en kvinna?

13. Upplever du att det finns en skillnad i hur kvinnliga respektive manliga gärningspersoner bemöts och bedöms utifrån om domaren är en man eller en kvinna?

14. Tror du att dina upplevelser av detta ser annorlunda ut beroende på om du som intervjuperson är man eller kvinna?

Område: *Det ideala rättssamhället*

15. Om det var praktiskt möjligt, tycker du att det skulle finnas en fördel med så kallade blinda rättegångar eller skriftliga rättegångar, där domare inte får se den tilltalade?

16. Hur tycker du att det borde se ut i en rättssal gällande de stereotypiseringar som finns i samhället?

16. Om du har något att tillägga, såsom exempelvis tankar kring genus och rättssociologi eller något du annat som du anser att vi kan ha hjälp av, berätta gärna!

